Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 129 (12219) | 1983 чылдың июнь 4, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

100 МИЛЛИОН ТОННА КАҢ!

Липецк. РСДРП-ниң ийиги съездизиниң 80 чылынга тураскаатқан күш-ажылчы эзлчегге Новолипецкиниң металлургия заводу улуг чедиишкинниг болуп турар. Ооң коллективи чүскү миллион тонна каңны эзилдирип үндүрген. Бүдүрүлгени ажыглалга кииргенден бээр, чээрби дерт чылдың дургузунда ынча металлды эзилдиргени ол-дур!

Агрегаттарның төлевилеттинген күүүзүн улгаттырганының, цехтерни техника талазы-биле чаарты чепсеглээшиниң күсели-биле бүдүрүлгениң дургедээшкинин чедип алган. Реконструкцияны Уралмаштың коллективи-биле сырый кады ажылдажып тургаш боттандырган.

Юбилей эзлчээн эрттирер эргени А. Чеграхчиниң бригадазынга тывыскан.

ЧУРУКТА: № 2 кислород-конвертор цехиниң партком секретарының ораланчызы В. П. Двуреченский (солагай талазындан ийиги) күш-ажылчы тиилелгези дээш А. А. Чеграхчиге болгаш ооң бригадазынга байыр чедирип турары.

В. КОЖЕВНИКОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Ажылчынга сөс

НАЙЫРАЛДЫГ ДАГЖЫЛАР БИС

Ховар байлактарның бирээзи болур кобальт — Хову-Аксының кужаангы хаяларлыг дагларында бар. «Тыва кобальт» комбинат нарын составтыг руданы болбаазырадып, кол продукциязы кобальт, никель болгаш чести колдады үндүрүп турар. Бо хүннерде рудник комбинатның кол цехтериниң бирээзи болур гидрометаллургия цехин чиг-эт-биле чедир хандырып турар.

Хову-Аксының дагжыларының ажылдап турары черде даг-геологиялыг байдалдары нарын болгаш берге дээрзи билдингир. Руданы казып тывар ийи участок бар, оларның бирээзи — ады алгаан Соңгу рудник бо хүннерде ажылдап турар. Ында руда черниң хаяы каттарында чыдар болганы-биле дагжыларга чамдык бергелер таваржы бергилээр. Коллектив «Гипроникель» институттуң эртемденериниң сүмелээни-биле ийленчек шахтаны кылып эгелээн, ооң тудуг ажылы чедиишкинниг чоруп турар.

Рудник коллективинде хей нацияның ооллар, кыстары эп-найыралдыг ажылдап, Совет Тыбаның 40 чыл юбилейин төлептиг күш-ажыл-биле уткуп алырын шиитпирлээннер. Чылдың эртнен беш айларында руда тывыжының планы 102,3, даг үттээринии — 101,8 хуу күүсеттинген.

Бистиң Төрээн чурттувустуң булуңнарындан келгилээн орус, украин, белорус, эстон, татар, башкир, удмурт, мордва дээш кандыг чонның төлээзин ында чок дээр. Тыва үлегер чугаада дег, кижи төлү каяа-даа чоруур, куш оглу каяа-даа ужар дээни-биле дөмей. Кол чүве болза, олар дагжының берге болгаш хүндүлүг ажылын шилип алгаш, эп-найыралдыг, эрес-кежээ ажылдап турары болур.

Бистиң ажылдап турарывыс ийи каът ак бажыңның кырында: «Совет дагжыларга алдар!» деп бижээни ырактанна илдең. Даг цеги моон эгелээр. Бистер, херээжен ажылчыннар, лампа өрээлинде чер адаанга ажылдаар кижилерге чырыткы-лампа белеткеп турар бис. Бистер дөрт ажылчын дерт аңгы нацияның төлээлекчилери бис.

Ламповщица (лампа белеткекчизи) дээрге чаа мергежил болур. Бистер Хову-Аксының нежээки профтехучилищеге бо мергежилди чедип ап, аңаа өөренип алган бис. Мээң эштерим — татар Нурия Рахминаиновна Шамсиева, орус Валентина Алексеевна Малышева, тыва Татьяна Ивановна Бады чаа мергежилди баштай чедип алганнарның бирээзи болур. Ажылывыска сонуургалдыг, кызыман ажылдап турар бис. Ламповщица кижи болза, электрилиг херекселдерни-даа, химиктиг будүмелдерни-даа, техниканың айыыл чок ажылдаар аргаларын-даа билир хүлээлгелиг. Бергелер база эпти-ле турар. Эзлчег ёзугаар дүне-даа, хүндүс-даа ажылдап, чамдыкта амырдыштыг безин уттуптар чүве болгай.

Черниң хаяы каъттарындан руданы казып, тыварынга улуг үлүүн киирип келген шалыпчылар бар. Оларга В. С. Миткустуң, А. А. Геращенконуң бригадалары, дагжылар Сафронов, Кудинов Красильников хамааржыр. Оларның аттары Хүндүлел самбыразында кирген.

Ч. СОДУНАМ,
«Тыва кобальт» комбинаттың даг цегинде лампа белеткекчизи.

Хову ажылдары

ТЕМПИЛЕРНИ ШАПКЫНЧЫДАР

СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга, ылаңгыя чурттка Аъш-чем программазын күүсеидирде чер ажылы кол роль-ду ойнаар апаар. Он бирги беш чылдың үшкү, өзек чылында вниитизи-биле 245960 гектар черге часкы тарылганы кыска хуусаада, эки шынарлыг чорудар ужурлуг. Ам бо хүннерде 165799 гектар тарыттынган ийикле планның 67 хуузу күүсеттинген. Ооң иштинде кызыл-тасты 88575 гектар тарыыр планын республика 104,4 хуу боттандырган. А арбайны 82,4 хуу, чиңге-тарааны 36,3 хуу күүседип алган.

Каа-Хем, Бии-Хем, Эрзин районнар тарылганың ниити планнарын 82—89,2 хуу, кызыл тасты тарыыр планын Бай-Тайга, Улуг-Хем, Бии-Хем, Каа-Хем ажыр күүсеткенибиле өске районнардан мурнап чоруп турар. Бо дээрге ол районнарның көдээ ажыл-ишчилериниң кызымаккай ажылының түңнели-дир. Бо чорук часкы хову ажылдарынга белеткелди баш бурунгаар хынамчалыг чорутканындан кол хамааржыр. Ол ышкаш тараажылар ортузунга организасмассалыг ажылдарны шын организастаанын, оларның ажыллаарынга, чурттаарынга болган дыштанырынга таарымчалыг байдалды эки тургусканын хереченлеп турар.

Ындыг-даа болза, чамдык районнар часкы тарылгазының планын күүседип чадап турар. «Тес-Хем», «О. Шынаа» совхозтар, ол медээ-биле алырга, кызыл-тасты тарыыр планныг хирезинде ам-даа чаңгыс-даа гектар черге чорутпаан. Республиканың эң улуг тараалаң районнарның бирээзи Чөөн-Хемчик 30710 гектар черге тарылганы чорудар планының чартының безин күүсетпээн. «Искра», «Октябрь 30 чылы» совхозтар планын чүгле 5—6 хуу күүседип турары-биле улуг хожудап турар.

Мал чеминге 23254 гектар кукуруза тарыыр. Ам бо хүннерде 11188 гектарны тараан. Ажыл-агыйлардан «Тыва», «Кызыл тараачын», «Бурунгаар», «Мөрен», «Нарын» болган «Шамбалыг» совхозтар ол хоолулуг мал чеминиң тарылгазын чедиишкинниг дооскан. Ол культураның тарылгазын Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары болган «Торгалыг», «Большевик», «Хөндергей», «Енисей», «Найырал», «УТКА 25 чылы», Карл Маркс, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтар, Дүржулга станциязы ам-даа эгелевээн.

Чаңгыс чылдыг сигеннерни тарыырының планын республика 37,3 хуу чедирген. Совхозтардан «Бай-Тал», «Ак-Туруг», «Совет Тыва», «Бурунгаар», «Бурен», «Енисей» болган «УТКА 25 чылы» боттарының онаалдаларын күүседип, харын-даа чамдыктары ажыр күүсеткилээн.

Ындыг-даа болза, «Тиилелге», «Көк-Тей», «Тес-Хем», «О. Шынаа», «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы», «Большевик», «Октябрь 30 чылы», Карл Маркс аттыг совхозтар ол ажылды ам-даа эгелевейн турар. Ам июнь ай үнүп келген, мал чеминиң белеткээр үезии чоокшулаан хирезинде ону үстүнде ады кирген совхозтарның удуртукчулары тоомчага албайн турар.

Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга картофель, ногаа олуртулгазы база бир кол черни эзлээр. Ниитизи-биле бо чылын республика 2600 гектар картофельди, 838 гектар ногааны тарып өстүрери көрдүнген. Картофель олуртулгазы 54,2 хуу, ногаа тарылгазы 12,4 хуу күүсеттинген.

Республиканың совхозтарындан «Хемчик», «Октябрь 30 чылы», «Хөндергей», «Улуг-Хая», «Күш-ажылдың хостуу», Тока, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Кызыл тараачын» «Ленинчи орук», «Енисей» совхозтар эң-не хөй, картофель, ногааларны тарыыр. Амгы үеде «Күш-ажылдың хостуу» совхозтан өскелери планнарын күүсетпээн.

Агаар-бойдустуң байдалы ам-даа хаттыг, шуурганныг, соок-турза-даа, тарылганы дургедедири-биле бүгү күштү мөөнеп, ажылды шын организастаары совхозтарның директорларындан болгаш чер ажылының специалистеринден негеттинип турар.

Ю. В. Андроповтуң А. биле П. Гарриманнарны хүлээп алганы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Ю. В. Андропов сураглыг америк политиктиг болгаш хой-ниити ажылдакчылары Аверелл Гарриманны болгаш ооң кадайы Памела Гарриманны июнь 2-де хүлээп алган.

Ю. В. Андропов аңаа болган беседага 40 чыл мурнунда АКШ-тың Москвага элчининиң албан-хүлээлгезинге А. Гарриманның үре-түйиледир ажылын Совет Эвилелинде үтпаанын демдеглээн. Ынчан бистиң чурттарывыс эвилелчилер боон, фашистиг кыжаныышкындан делегейни кады камгалап турган. Бөгүн совет кижилериниң болгаш америкавнарның база-ла ниити дайзыны — эрткен дайынга бодаарга, бодунуң узуткаашкынныг уржуктары-биле децнээр чүвези чок дайынның кыжаныышкыны база бар боон турар.

Ындыг айыылды медерел билир чорук ССРЭ-ниң болган АКШ-тың күрүне ажылдакчыларын эттиимес үүл болу бербезин дээш, бот-боттарының аразынга оваарымчалыг боон, кайы-даа талага таарымчалыг дугуржуушкунну чедип алырынга ниити күжениишкинге үндезин боорунче албадаар болгу дег. Ынчалза-даа амгы америк администрацияның ындыг харысаалгалыг туруш чок болуп турары харааданчыг деп, Ю. В. Андропов чугаалаан. Совет Эвилелинден шериг талазы-биле артыкшылдыг чорукту чедип алыр болгаш аңаа бодушуң негеделерин албадаар сорулгалыг политиктика перспектива чок. Ол ССРЭ биле АКШ-тың аразынга мурнунда чедип алдынган таарымчалыг түүлдерни чүгле чок кылыр болгаш оларның аразында бүзүрелдиң үндезиннерни узуткан турар. Түңнелинде дувүроошкинни болдурбас арга чок байдал тургустунган.

Бистер Каттышкан Штаттар-биле харылзааларны дыка ыңгыы корүп, ол харылзааларның Чер кырынга тайбыңны камгалаарынга, ядролуг дайынның кыжаныышкынын узуткаарынга ужур-дүзээни биле турар бис. АКШ-биле тайбың кожа-хелбээ догуннаарынче, дең эргелиг, боттарының аразынга ажыктыг, оон-даа эки, чаагай кожа-хелбээ харылзааларже угланыышкын — бистиң партилвыстың чиңгине шугуму ол-дур. Харылзааларны чогумчударындан болгаш оларны дең эргелиг үндезинге калбартырындан американар-даа совет кижилер-даа, оске чурттарда улустар-даа ажыктыг үүлдү алырлар.

Амгы байдалдарда, ниити стратегтиг байдалды-даа, делегейде айылдыг айтырыгларның санының өзүп турарын-даа барымдаалаан, ССРЭ биле АКШ шериг талазы-биле чаржалажып болбас дээрзинге бүзүрээр бис деп, Ю. В. Андропов оңзалап айыткан. Бүгү улустарның эрге-ажыктары оларның аразынга боттуг кады ходелингинии негеп турар. Чепсеглениишкинни кызыгаарлаар талазы-биле дугуржуушкунну чедип алырынга халас эрткен чыл бүрүзү чаа-чаа айтырыгларны тывыдырын, чепсеглениишкинни соксадырынын сорулгаларын шиитпирлээрии улам бергедедип турар.

Аверелл Гарриманның болгаш Памела Гарриманның совет болгаш америк улустарның аразынга бот-боттарын билчир чорукту бижиглаарының хереэ дээш туржуп турарын болгаш оларның ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларны экижидеринче угланган күжениишкиннерин Совет Эвилелинде үнелеп корүп турарын Ю. В. Андропов демдеглээн.

Гарриманнар совет-америк харылзааларның амгы байдалынга сагышсыраң турарын илергейлеп, ийи чурттарның улустарының эрге-ажыктарынга дүүштүр, тайбыңны бижиглаарының хереэ дээш ук харылзааларны чогумчалыг болдурарын күзеп турарын чугаалааннар. Совет Эвилелинге оларны хүлээп алганы дээш өөрүн четтиргенин олар илергейлээннер.

Беседага СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров олурушкан.

(СЭТА).

АЙНЫЫН ХУУСАА БЕТИНДЕ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабрикзында Надежда Федоровна Васильеваның удуртканы комсомолчулар - аныяктарның № 4 эзлчээ Совет Тываның 40 чылынга уткуштур социалистиг чарыштыг мурнуку одуруунда чоруп турар. Рудниктиң хоочуну Виктор Дмитриевич Козловтун удуртканы № 1 экскаваторнун экипажы будүрүлге планын ай санында ажыр күүседип келген. Майда олар 87,5 мун тоннаны бээр тургаш, херен кырында 115 мун тонна даг массазын чүдүргеннер.

Ю. С. Ардашовтуң № 13 экскаваторнуң болгаш Н. М. Рудниктиң экскаватор экипажтары база мурнакчыларның одуруунда. Ю. С. Ардашовтуң бригадазы күш-ажылдың будүрүкчүлүүн эотken айда 138 хуу чедирген.

Өрүмнекчилерниң аразындан И. А. Устиновтун № 1 өрүмнээр станоктун бригадазы социалистиг чарышты баштап турар болгаш айның планын бригада 140 хуу күүсеткен.

Бистиң корр.

ДЕПТЕРЛЭЭР ЦЕХТЕ

Республика типографиязының дептерлээр цеги мурнакчылдарның одуруунда. Бирги кварталда чедиишкинниг ажылы-биле цехтер аразында чарышка шилчиир Кызыл тукту чаалап алган. Цехте ийи бригада аразында социалистиг чарыштыг ажылдап турар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Ольга Блинованы бригадазында 11 кижи бар. Оларның көвей кезии аныяктар. Бригада кежигүннери боттарының кызымаккай ажылыбиле дээре көргүзүглерни чедип ап турарлар. Бирги кварталдың планын үк бригада 120 хуу кылдыр күүсеткен. Ажылы нарын, ылангыя холбиле кылыр ажылдар хөй-даа болза, бригада кежигүннери соглээн сөзүнге эө болуп турарлар. Бригадада ажыл шагы үзер, оон ооалдаар чоруктар чок. Эки ажылы, үлегерлиг сагылга-чуруму-биле ажылчыннарның хүндүткелин чаалап алганнарга бригадир Ольга Блинова, дептерлекчи-дагдыныкчылар Полина Ондар, Людмила Сермавкина болгаш бригаданың өске-даа кежигүннери хамааржыр.

Тускай машинада номнарны арын дайы-биле даарадып турар Людмила Сермавкинаның ажылын сонуургап айтырарга, ол мынчаар чугаалаар:

Бо цехке 10 дугаар класс дооскаш-ла ажылдап эгелээн мен. Ам 8 чыл ажып тур мен. Ажылым меңээ тааржыр, аңаа мергежий-даа бердим. Хүүда хүлээлгемни доктаамал 100-105 хуу кылдыр ажыр күүседип келдим. Бир чыл ажыг дагдыныкчылап, чоокта чаа ажылдап эгелээн Наташа Гуляевага дузалажып, арга-дурзулгамга өөредип турар мен.

Чедиишкиннерге доктаавайн, оон-даа эки түңнелдерни чедип алыры-биле бригада кежигүннери демниг ажылдап турарлар.

С. БАЛЧЫР.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ПРОДУКЦИЯНЫҢ ШЫНАРЫ ЭКИЖЭЭН

Каа-Хем районнуң ыяш ажыл-агыйының коллективи — мурнакчы будүрүлгелерниң бирээзи. Ында 5 бригада аразында социалистиг чарыштыг ажылдап турар. Олар девискээринде арга-арыгның камгалалын, ында өзүп үнүп турар кат-чимис, тоорук дээш өске-даа бойдус байлактарының өзүлдезинче улуг кичээнгейни салып турарлар. Оон ангыда ук ажыл-агый дилиг материалдарын, чазаан кылыгларны будүрүп үндүрүп турар. Эрткен 4 айларда бараанныг продукция будүрериниң планын 100,7 хуу, а продукция сайгарарының планын 101 хуу күүсеткеннер. Будүрүп турары продукцияның шынары эрткен чылдарга деңнээрге экижээн. Коллектив шынарлыг ажыл база күш-ажылчы сагылга-чурум дээш демисежип турар. 1983 чылдың 4 айларының түңнелин 1982 чылдың ол-ла үезин деңнээрге, чылдагаан чок черге ажыл шагы үзер чорук элээн эвээжээн.

Ай санында бригадалар аразында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрүп турар. Бригадир В. Г. Нелюбовка удуртқан ыяш сөөртүкчүлериниң бригадазы күш-ажылчы дээре көргүзүглерни чедип ап турар. Ажылдап кылыр нормазын олар доктаамал 110 хуудан өрү күүседип, шаңнадып, мактадып келгеннер. Ажылынга бердинген, эки ажылдыг ажылчыннарга ыяш кезер цехтиң бригадири С. Г. Цветышев, чолаачы В. С. Пелецский болгаш өскелер-даа хамааржыр. Бо ажылчыннар алган хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, өскелерге үлегер-чижек боон туралар.

Ажыл-агый будүрүп үндүрүп турар продукциязы-биле районнуң совхозтарын, тудуг черлерин хандырып турар.

Каа-Хем районнуң ыяш ажыл-агыйы Совет Тываның 40 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг үткүүр.

С. САЛЧАК.

Совет эрге-чагырганың 65 чылдарының дургузунда бистиң чурттувустуң чурттакчы чону 108 миллион кижиге көвүдээн болгаш бо чылдың эгезинде 271 миллион кижи четкен. Политиктиг литературада парлап үндүрер черним «ССРЭ-ниң чурттакчы чону» деп бичии номчугажыдан алган одуруглар ол-дур. Авторлар — демография болгаш статистика талазы-биле эртемденнер болгаш специалистер — хөй-хөй номчукчуларга солуп медээлерни чыгаан. Ындыг ном чаңгыя пропагандистерге болгаш агитаторларга оңза чугула.

Чурттуң чурттакчы чонунуң саны даажок улуг социал-экономиктиг чаавтылгалар үезинде өскен болгаш, бир эвес дайын чылдарының аар чидириглери эвес болза, оон-даа хөй болур турган ийик. Делегейниң ийиги дайыны демографтыг чидириглер дээр түүлдү база болдурган — чуртта өзүп-төрүүр чорук дыка кызырылган, өлүп хоралары көвүдээн, эр-хөрээжен база назы-хар структуразы үрелген. Оон түңнелинде бистин Төрээн чурттувустуң дайын мурнунда турган чурттакчы чонунуң саны чүгле 1955 чылда фашизмин бистин тиилээнивистин соонда он чыл болганы, катап тургустунган. Дайынның уржуктары ам-даа безин чонунуң өзүлдезинге багай салдарлыг болбушаан.

Чурттакчы чонунуң саны бүгү-ле эвилелдешкен республикаларда көвүдээн. Ол өзүптөрүүрү бедик деңнелдиг черлерде — Ортаа Азияның республикаларында база Казахстанда, Азербайджан ССР-де болгаш Армян ССР-де эң-не дүрген темпилер-биле болуп турар. Ындыг бедик темпилер Соңгу Кавказтың автономнуг республикаларында, Тыва болгаш Якут АССР-лерде бар. Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң чурттакчы чону Россия Федерациязын шиитизи-биле алганындан дүрген темпилер-биле өзүп турар. Ол болза улуг үлетпүр болгаш энергетика комплекстери туттунуп турар ук девискээрлерниң дүрген хөгжүп турарының түңнели-дир.

Номда киирген саннардан чуртта эр улустуң саны дүрген өзүп турары көстүп турар. 1970 чылдан 1979 чылга чедир эр улустуң саны 10 хуу, а хөрээженнерии — 8 хуу өскен. Ындыг-даа болза чуртта хөрээжен улустуң саны хөй хевээр. Ол артыкшыл колдуунда бежен хардан өрү улуска онаажыр.

Өске-даа солуп, ажыктыг медээлерии номдан тып ап болур: хоорайлар санының өзүлдезинии, чурттакчы чонунуң шимчээшкинниниң дугайында, оон эртем-билиниң, социалангы база национал составының дугайында. Бистиң чурттувуста 100 ажыг нациялар болгаш биче улустар бар, оларның аразында ёзулуг деп эргении, аңы-дуңма дузалажылганың болгаш кады ажылдажылганы, хүндүлежириниң болгаш бот-боттарынга бүзүреживрииң харылзаалары тургустунган.

Совет хамаатыларыың 93,1 хуузу бодунуң нациязының дылын төрээн дылы деп санап турар, а орус дылды төрээн азы ийиги дылы деп санап турарлар барык-ла 215 миллион кижи болуп турары солун.

Совет Эвилелинге чартык чүс чыл мурнунда ажыл чок чорук узуткаттынган. Кижи бүрүзүнүң ажылдаар аргалыы — социализмниң дажок улуг чедип алыышкыны. Харын-даа чурттуң улус ажыл-агыйында ажылдаар черлер доктаамал калбарып, күш-ажыл кылып шыдаар чоннуң саныидан ажылдаар черлер саны дүрген өзүп турар.

(СЭТА-ның корр.).

НОГААН ДҮЖҮТ

ажыл ажаалданың темпизии дүргедедиринге, ажылдың шынарын экижидеринге салдарыи чедирип турар.

РИГА. Латвияның бүгү колхозтарында болгаш совхозтарында белеткеттинген сигенниң, сенажтың болгаш силостуң шынарын хынаар комиссияларны тургускан. Витаминниг сиген даганы белеткээр 600 ажыг агрегаттар ажылдап турар. Олар бүгү ажыл-агыйларының мал чеминиң цехтериндe бар апарганы ол.

Латвияның чер ажылдыгларыбо чылын барык чартык миллион тонна сигенни, ийи миллион ажыг тонна сенажты, 2,5 миллион тонна силосту белеткээрии хүлээнген.

РЯЗАНЬ. Хаван өстүрер «Искра» каттыжыышкынның мал чемнери белеткээр цегиниң борбаандылаан дагаи белеткээр беш агрегаттары шуптузу долу күүзүү-биле ажылдап эгелээн. Чарышты коммунист И. Авилкиниң звенозу баштап турар. Докгаттынганын ёзугаар АВМ-0,65 тургузугну бир звено харыылаар ужурлуг.

БРЯНСК. Областың шыктарынче болгаш шөлдеринче сиген ажаар техника үнүпкен. Онгул-чиңгил, ием болгаш өске-даа техитка ажылларынга таарымча чок черлерде кадыырлаар дагжап эгелээн. Хөй кезии коллективтиг керээже шилчээн мал чеми белеткээр бригадалар, отрядтар болгаш звенолар бо чылын барык беш миллион тонна чемнерии белеткээр. Хөй-хөй ажыл-агыйларда силос болгаш сенаж онгаларын, сиген шыгжаар черлерии, далган белеткээр цехтерни немей туткан. Брянскиниң үлетпүр будүрүлгелериндe аныяктарның мал чеми белеткээр 60 хире отрядтары тургустунган. Көдээниң ажыл-ишчилериие хоорайжылар дузалажып эгелээн. Шефтер көдээже техниканы база септекчи бригадаларны чоруткан.

ЗАПОРОЖЬЕ. Мал чемнериниң ногаан массазында ажыктыг чемгир будүмелдерниң чидиринин эң эвээжедиринге көдээниң ажыл-ишчилериие ажаалданың сайзырангайжыткан технологиязы дузалаар. Ужур кеспн болгаш шала хээндектээн сигенни өл-шыгы 30 хуу хире турда онгарларга бастырар. Ындыг ногаан массада каротин-биле байлак бүрүлер кургагдаазындан усчок хөй. Механизастаан отрядтарның болгаш звеноларның шилчээнии коллективтиг керээ-биле И. Авилкиниң звенозуиуң кежигүннери бот-боттарын солчуп тургаш ийи АВМ-ни ажылдадырын хүлээнген. Ол боттанып-даа турар — хонукта олар 12 тонна продукцияны берип турар.

СТЕПАНАКЕРТ. (Даг-Карабах автономнуг область). Даг-Карабахта мал чеминиң белеткелин ажаалда-транспорт звенолары чорудуп турар. Оларның саны эрткен чылдаазымдан үштүг бири катап көвүдээн. Олар сигенни кестиреринден эгелээш ногаан массаны онгарларга аппарып бастыраринга чедир шупту ажылдарны комплекстиг кылып турар. Мал чеми белеткелиниг күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң өзериинге коллективтиг керээ улуг салдарын чедирип турар.

БРЕСТ. Белорус Полесьеның ажыл-агыйларында мал чемнерии ажаап каапкан шөлдерже чаштырар агрегаттарны үндүрген. Ол шөлдерге ам чаъын чаштырар рапсты, үс алыр редьканы, ак горчицаны, сигеннериің янзы-бүрү холумактарын тарыыр. Чижээ, Иваново районнуң «Коммунизмнии херели» колхозта катап чаштырар шөлдер бүгү тарылга шөлүнүң чартының ажып турар болгаш оон гектар бүрүзүндеи мал чемнериниң 70—80 единицазын ап турар.

(СЭТА-ның корр.).

40 Совет Тываның 40 чылынга

Тудугжу бригадирге сөс

ХУУСААЗЫНДА ДООЗАРЫ — ХҮЛЭЭЛГЕ-ДИР

Бистиң республикада Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг уткуур талазы-биле социалистиг чарыш улам калбарып турар. Бо талазы-биле патриотчу шимчээшкинче бистиң «Кызыл тудуг» эргелелиниң Александр Иродов, Анатолий Воронин болгаш мээң удуртуп турар бригадамның коллективтери баштай кирип, Тываның 40 чылынга чедир 1983—84 чылдарның планын күүседир деп социалистиг хүлээлгелерни алгылааннар. Мында кол негелделер болза, тудуг-монтаж ажылдарының темпизин дүргедедири болгаш шынарын экижидери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары база тудуг объектилерин айыттынган хуусааларында доозуп, ажыглалче киирери болуп турар.

Үстүнде адааным коллективтер бригада кереэзи-биле ажылдап турарлар. Эрткен дөрт айларда эргелелдиң бригадалар аразының чарыжынга А. Иродовтуң бригадазы мурнаан. Ооң соолунде А. Воронинниң бригадазы болуп турар. Ол бригадалар аразында чарыштыг. Эргелелдиң эки ажылдыг бригадалары ол. Эрткен дөрт айларда тудуг-монтаж ажылдарының планын А. Иродовтуу — 105, А. Воронинниң — 96,2, а бистиң бригадавыс — 87,2 хуу күүсеткилээн. Ам бо хүннерде ол бригадаларда ажыл-иштиң байдалын допчу чугаалаарга мындыг: Александр Иродовка удурткан монтажчылар бригадазы колдуунда чыып эптээр улуг панель тудугну кылып, мурнуку чылдарга бодаарга, ындыг тудугнуң темпизин элээн шуудады бергеннер. Биргээр чугаалаарга, чылда 40-40 аал чурттаар беш каът ийи чуртталга бажыңнарын доозуп, ажыглалче киирип турар апарганы бригада кежигүннериниң арга-мергежилиниң бедип турарын херечилеп турар. Бо бригада амгы үеде Кызыл партизан кудумчузунда 119 аал чурттаар чуртталга бажыңының 40 квартиралыг сөөлгү корпузун ажыглалче киирип турарлар. Ол ышкаш Магистральная кудумчузунда № 5 бажыңның кол тудуун дооскан. Ам № 7, 9 дугаар бажыңнарның тудуун хары угда кылып чорудуп турарлар.

Анатолий Воронинниң-биле мээң бригадаларывыс Кызылдың 13-кү микрорайонунда 148 аал чурттаар бажыңның 1, 2, 5, 6 дугаар корпустарының тудуг-монтаж ажылдарын барык доозуп, ук корпустарны ажыглалга кииреринге белеткеп турар бис. Ону доосказ Николай Папинниң бригадазының тудуп турары 4-кү корпустуң кол тудуунга дузалажыр деп турар бис. Ам бо хүннерде А. Воронинниң бригадазының чамдык дашчылары кожазынга дузалажып кирипкеннер. Ам ол тудугнуң бүгү корпустарында иштики шеверлел болгаш монтаж ажылдары шуудап турар. Бүгү ажылдар дес-дараалаштыр кылдынып, шуушкак графиктиң негелдези-биле чоруп турар. Ам 3, 4 корпустарда аңгызы иштики ажылдарның участоктарынга бүрүн дужааттынган. Ол ажылдар бешки, алдыгы корпустарда шыкпарылган. Ам ол ажыл бирги, ийиги корпустарда кидин түлүк. Мында Е. Бизяева биле К. Сарыглар оларның шеверлекчилер бригадалары дүрген темпилиг ажылдап турарлар. Ол ышкаш электриктер боттарының ажылын чогуур өй-шаанда кылып эгелей бергеннер. Ынчанмыже «Сибэлектромонтаж» трестиң өске электриктери, тудугнуң кол электри белдириниң монтаж ажылдарын чаала эгелеп кирип турары хүннүң негелдезинге черле дүүшпес. Ынчангаш ол ажылдарны кыска үеде доозуп, тудугну доктаамал электри энергиязы-биле хандырар дээш шудургу ажылдаар ужурлуг. Оон ыңай бир четпес чүүл болза, «Востоксантехмонтажтың» монтажниктериниң чедишпейн турары болур. Иштики монтаж ажылдарының ол-бо подъездтерде доозулбайн турарындан, иштики тудуг болгаш шеверлел ажылдары чедир кылдынмайн, ара кагдынар чоруктар хөй болуп турар. Чижекке алырга, монтаж ажылдары доозулбааны-биле санитарлыг белдирлерде суг дамчыыр хоолайлар бирги корпуста безин чедир кылдынмаан. Ол ышкаш 2-ги корпуста иштики монтаж ажылдарын бо хүнге чедир эгелевээн, ынчангаш шеверлекчилерни-даа, тудугжуларны-даа манадыр ужурга таварыштырып турар. Ынчангаш тудугну харыылап, тудуп турар «Кызыл тудуг» эргелелиниң болгаш «Востоксантехмонтажтың» удуртукчулары иштики монтаж ажылдарының темпизин дүргедедири-биле боттуг, дээштиг хемчеглерни алыры чугула.

Черле ынчаш, июнь айда ажыглалче киирери көрдүнген бо чугула тудугда ам-даа чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар хөй. Чижээ, тудугнуң крышазын алыыл. Ам бо хүннерде крыша кырының чылыглаашкыны болгаш ооң суг өтпес шывыы чүгле бешки, алдыгы болгаш бирги корпустарда доозулган. А үшкү, дөрткү корпустарда кылдынмаан. Орта херек виброплиталар, шлак тудуг шөлүнде дүжүртүнмээн. Ооң кажан кээри билдинмес. Николай Папинниң бригадазы 3-кү корпустуң кырын чылыглап кириптеринге белен. Ынчанмыже үстүнде материалдарның чок болуп турарындан, бо улуг хемчээлдиг, нарын берге ажыл саадап турар. База бир берге айтырыг — ол-ла корпустарның дээвир плиталарының чогунда. Оларның чаңгызы-даа тудугда келбээн. Шак ындыг плиталарны Воронинниң бригадазы-биле бистиң бригадавыс чартык чыл чедир манап келгеш, оон алган бис. Ол чорук катаптаар чүве болза, тудуг саадаар. Оон ыңай бир чугула материал — крыша карнизиниң АП-5 маркалыг плиталары. Ол ам-даа 200 хире кезек херек. Бо плиталар-биле чүгле 5-ки, 6-гы корпустар четчелеттинген. А көдүрер краны дүжүрүп, көжүрер дей берген. Бирги, ийиги корпустарга безин ындыг плиталар 80 ажыг кезек хереглеттинип турар. Кранны дүжүрүп каапкан, оларны хол-биле көдүрүп, монтажтаары берге. А бистиң чагыгларывыс күүсеттинмейн, саазын кырында чыдып берген. Ону тудугнуң ортузунда корпустарынга база манаар ужурга таваржып турар бис.

База бир дарый шиитпирлезе чогуур чүүл болза, тудугнуң ийиги болгаш дөрткү ээтпек корпустарының үнербадар чадалар болгаш чада шөлдериниң демир көзенектеринге чагыгларывыс шуут бүтпестээш турупканы. Ону кылыр ужурлуг комбинат ойталап каапкан. Ам ону кая, кымга кылдырары билдинмес. Херектиң ужуру болза, ол кезектерниң архитектуразын хөлүн эрттир нарыыдадыпканында болуп турар. Ындыг болганда чагыкчы бо айтырыгны дарый үзе шиитпирлээр үези келген. Оон аңгыда крыша кырының вентиляция каналдарының үнер үттериниң кырын дуглаар хавыктар (зонтыларны) «Биче механизация» эргелелинге бо айның бирги чартыында-ла чагып каан бис. Ооң күүселдезин дүргедедир талазы-биле бистиң участоктуң удуртулгазы, участок начальниги В. А. Козлов, прораб Д. О. Шара-Хөө олар шимченгир ажылдап, негелдени күштелдирер ужурлуг. Тудугну долгандыр хууда чуртталга бажыңнары бар, ында улус чурттап турар болганда, бир таарымча чок болуп турар чүве болза, тудугнуң даштыкы канализация оңгары довурак октаар чер чогу-биле саадап, ону машинага чүдүрүп чорудуп турар. Ындыг болганда даштыкы коммуникациялар оңгарларын казар черлерде моондактап турар бажыңнарны дарый бузуп, көжүрери негеттинге берген. Бо хүннерде тудугда чугула хереглеттинип турар 10 мм-ниң арматура каркастарын «Тудуг кезектери» комбинат чартык ай ажыр база хандырбайн келген. Мооң ужурундан 4-кү корпустуң дээвириниң тургузу бетоннаар кезектери саадаан. Ынчангаш «Тудуг кезектери» комбинаттың арматура кылыр цеги бо тудугнуң чагыгларын саадал чокка хандырарының хемчеглерин алза чогуур.

Хүн келген тудум-на ажыглалче киирериниң хуусаазы чоокшулап орар 148 аал чурттаар бажыңның, тудуун улам дүргедедиринге шаптыктап турар кол четпестер ол-дур. Ол бүгүнү дарый шиитпирлеп, тудугну чогуур негелдеге дүүштүр кылыр талазы-биле эң дээштиг, организас-техниктиг хемчеглерни алырын трестиң, эргелелдиң болгаш ында кереэлиг ажылдап турар организацияларның удуртукчуларындан амгы байдал шыңгыызы-биле негеп турар.

А. Воронинниң-биле бистиң бригадавыс харыылап турар дөрт корпустар доостур чыгай берген. Ынчангаш бо тудугга хөй үе шөйүп, өскелерни манаары ажык чок, өске планныг объектилеривисти тудуп шуудадыр ужурлуг бис.

Бистиң бригадаларывыс мурнуда сорулга улуг. Кызылдың № 2 школазының немелде тудуун бо чылын, 12 дугаарлыг аал чурттаар бажыңны Тываның 40 чылынга чедир ажыглалче киирерин хандырар ужурлуг бис. Ынчангаш амдыгаштан эгелеп, бригадаларның туруушкун чок дең-дески ажылдаан турарын хандырары чугула.

Ч. ДОҢГАК,
«Кызыл тудуг» эргелелинде бригадир, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу.

МАКТАЛДЫГЛАР

Эртен эртежик контора чанынга бир-ле дугаарында ГАЗ-53 маркалыг машина кээп доктаады. Ооң кабиназындан чачык шырайлыг, делгем эгиннерлиг кижи үнүп келди. Ол болза «Тээли» совхозтуң хоочун чолаачыларының бирээзи Мандыт Монгушович Ким-оол болду. Төрээн совхозунга ол он дөрт чыл дургузунда үзүктел чок чолаачылап келген. Ол үениң дургузунда чеже-чеже берге, ырак-узак оруктарны эртпээн дээр. Ол—ам бирги класстың чолаачызы. Эдилээн машина-техниказынга ол камныг. Доктаамал үзеп чаап алыр. М. Ким-оол, — идепкейлиг хөй-ниитичи, үлегерлиг ада, уран чүүлге сундулуг кижилерниң бирээзи.

Ак сеткилдиг, кызымак ажылы дээш Мандыт Монгушович Ким-оол «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаткан. Чаңгыс чер чурттугларының хүндүткелин чаалап алган мурнакчы чолаачы, коммунист М. Ким-оол орук бижиин кымны-даа мурнай алгаш, контора чанындан чорупту. Ол бо хүннерде Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш чарыштың киржикчилериниң одуруунда.

С. САРЫГ-ООЛ.
Бай-Тайга район.

⊙ ⊙ ⊙

Чолаачыга быжыг билиг, бедик мергежил, шыдамык чорук херек. Ону Хирлиг-оол Хомушку эки билир. Ол 1962 чылда Кызылдың профтехучилищезинге өөренгеш, тракторист-машинист мергежилди чедип алган. Улаштыр чолаачылар курузунга кирип алгаш, ону база эки дооскан.

Хирлиг-оол Манчынович шеригден халажып келгеш, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цегинге ажылдап кирип алган. Ол ам бөгүнге чедир ында хевээр. Эш-өөрүнге үлегерлиг болгаш быжыг сагылга-чурумнуг чолаачы «дүрген дуза» машиназын үрелиишкинге таварыштырбайн, билдилиг башкарып турар.

Коммунист чолаачы профэвилел комитединиң кежигүнүнге каш удаа соңгудуп келген.

Чолаачы Х. М. Хомушку хүндүлел бижиктер болгаш «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдектери-биле хөй удаа шаңнаткан.

С. КУУЛАР.
Ак-Довурак хоорай.

⊙ ⊙ ⊙

ИЙИ КОЛЛЕКТИВТЕ

«Тувапарикмахерские» бүдүрүлге каттыжыышкынның коллективи бо чылдың эрткен айларында бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг ажылдаан.

Каттыжыышкын коллективтериниң аразында социалистиг чарышка комсомолчу аныяктарның № 2 бригадазы мурнап турар. Людмила Калинина удурткан бо коллективте мергежилиниң ёзулуг мастерлери ажылдап турар. Ынчангаш хоорайның чурттакчылары манаа күзелдиг-биле келир. Чоңга ачы-дуза чедиреринден аңгыда, бригаданың хоочуннары аныяк мастерлер белеткээринче улуг кичээнгейни угландырган болгаш бо чылдың эгезинден эгелээш, манаа дөрт аныяк кижини парикмахер мергежилге өөреткен.

Бүдүрүлге каттыжыышкынның Бии-Хем районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинде филиалында М. Сарбаа удурткан бригада база мурнакчы. Бригада айның, кварталдың планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип келген болгаш чоңга ачы-дуза чедирилгезиниң хемчээлин улгаттырган. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, ачы-дуза чедирилгезиниң хемчээли мында 18,8 хуу өскен.

Бистиң корр.

⊙ ⊙ ⊙

МАЛЧЫННАРГА ДУЗА

Эрзинде Мөрен ортумак школазының өөреникчилери «Мөрен» совхозтуң малчыннарынга дузаны көргүзүп, шефтеп турарлар.

Башкы Чечек Кыргыстың удуртканы 7 «б» класс школада эң идепкейлиглерниң бирээзи. Өөреникчилер малчыннар Р. Дулгу, А. Самыя, Л. Лаажап оларның кыштаанда кажааларның көрженин хоорагаш, кодан девискээрин аштап, арыглап бергеннер.

Ч. САДИ.

Херээженнер чөвүлелдеринде

АГИТКВАРТАЛДАР ААЙЫ-БИЛЕ

Чурттакчы чонну коммунистиг ёзуга кижизидеринге агитквартиралар төптери улуг рольдуг.

Партия, комсомол өөредилгезинге мурнуку чылдарда киришпейн турган пенсионерлерни, бажың ээлерин болгаш чамдык ээлээди уругларны бо чылын политиктиг өөредилгеге тускай программа-биле өөреттивис. Политиктиг өөредилгеге СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, материалдарын, ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин өөредип, ону амыдыралга боттандырарының арга-хевирлерин тыварын сүмележип келдивис.

Агитквартталдар төптеринге политөөредилгени организастаарда чер-черлерде башкылар коллективтери биче эвес дузаны чедирген. Чижээ, «Чодураа» совхозта № 4 агитквартираның пропагандизи, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Адыя Маскырның, № 7 агитквартираның пропагандизи Очур-Хөө Эртинени, «О. Шынаа» совхозта № 7 агитквартираның пропагандизи Надежда Хирбээни, Ү. Шынаа салбырында школа директору Дивзенмаа Моңгалды болгаш өске-даа эки ажылдыг пропагандистерни адап болур.

Чоннуң чурттап турар черинин аайы-биле дузалал ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле ажылдар база чоруп турар. «Кызыгаар», «Тес-Хем» совхозтарның, Ү. Шынаа салбырының, Самагалдай, Шуурмак суурларының чурттакчылары ногаа аймаан өстүреринге, хаван, дагааны, хой, өшкүнү болгаш инектиң азыраарынга идепкейлиг киржип турар. Ол ышкаш суур таагайжыдылгазынга оларның ажылы кеский.

Агитквартталдарда өг-бүлелерниң ажы-төлүн, ээлээди аныяктарны мөзү-шынар талазы-биле тургузуг, күш-ажылга ынак, уран чүүлге, спортка хандыкшылдыг кылдыр кижизидеринче кичээнгейни салдынып келген. Сөөлгү үеде Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле киргенинден бээр 40 чыл болур оюнга тураскааттынган ажылдар организастаттынып турар. Чижээ, «Тес-Хем» совхозтуң Культура бажыңынга Ү. Шынаа салбырының бот-тывынгыр уран чүүл бөлүүнүң чоңга бараалгаткан концерти солун болган. Концерттиң киржикчилери идик-хеп, уран талантызы-биле онзагай болганын жюри кежигүннери демдеглээн. «О. Шынаа» совхозтуң херээженнер чөвүлелиниң клуб чөвүлели-биле чорудуп кан хемчеглери эки. Кежээлерге күш-ажылдың хоочуннарын чалап, оларның сактыышкыннарын дыңнаары чаңчыл болу берген.

«Авам, ачам болгаш мен—спортчу өг-бүле бис» деп маргылдааларны чер-черлерге эрттирерин практикалап эгеледивис. Чижээ, «Чодураа» совхозта херээженнер чөвүлели, ында хөй-нииити организациялары бо эгелээшкинни утка-шынарлыг, солун кылдыр эвилелдээн. Бо хемчеглер, ылаңгыя Уруглар камгалалының делегей хүнүнде массалыы-биле эрткен. Белдир-Арыг суурда школада херээженнер чөвүлелиниң кодээ Совет биле кады организастааны «Херээженнер — чуртталганың каастакчылары», «Чаа чаңчылдар» деп кежээлерин чон дыка сонуурган.

Агитквартталдар аайы-биле чамдык чүүлдер кылдынып турза-даа, кижизидилге ажылында четпестерни чок деп болбас. Ол четпестерни дарый чайладып, моон-даа соңгаар чогуур хемчеглерни алыр бис. Ону чорударда үк ажылды комплекстиг ёзу-биле кылыры негеттинип турар.

Э. НАМЗАЛ,
СЭКП Тес-Хем райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

ЧЕЛЯБИНСКИНИҢ В. И. ЛЕНИН АТТЫГ ТРАКТОР ЗАВОДУ 50 ХАРЛААН

«Челябинскиниң трактор заводу — совет каан дээрде чаа сылдыс, бистиң тудуп доозуп алгаш, ажылдадып кииргениниң трактор болгаш автомобиль заводтарывыстың чайынналып турар оттарының аразынче каттыжып киргеш, кээстүп келген чаа сылдыс-тыр», «Правда» солун Челябинскиниң трактор заводун ажылдадып эгелээни-биле холбаштыр 50 чыл мурнунда ынчаар бижээн турган. Чурттуң ырак ханызынга, канчаар-даа аажок делгем шөлдерлиг девискээрге, улуг-улуг металлургия заводтарының чоогунга, Уралга, ол трактор заводун тудуп, тургузар дугайында партия Төп Комитединиң шиитпирлиниң кайы хире шын болганын амыдырал бадыткаан.

Чурттуң индустриализастаарынга, көдээ ажыл-агыйны көдүреринге Челябинскиниң тракторлары улуг ролдуг болганы билдингир. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Харьковтуң трактор болгаш Ленинградтың Киров заводтарын Челябинскиже көжүрүп келген турган. Чогумна аңаа Тиилелгениң чепсээн дарганнап, кылып турган «Танкоград» тывылган. Дайын чылдарының үезинде аңаа 18 муң танкыны болгаш 40 муң танк моторларын кылып үндүрген.

Амгы үеде ол заводта чаартылгаларны кылып турар болгаш чаа-чаа цехтерни тургузуп, эргилерин эде дерип турар. Ооң бүдүрүлге черлерин автоматтар-биле ажылдаар кылып турар.

Завод бодунуң кол модели болур 160 ат күчүлүг «Т-130» дээр трактордан аңгыда, «ДЭТ-250» деп тракторну база кылып үндүрүп турар. Ол трактор Кыдыкы Соңгу чүктүң тудугларынга ажылдаарынга дыка таарымчалыын бадыткаан.

Трактор бүдүрүкчүлери боттарының заводунуң алдын юбилейин планнап ажыр 50 машинаны кылып үндүрери-биле демдеглеп, байырлаар деп шиитпирлээннер.

ЧУРУКТА: тракторларны эптээр кол шуушутурулга шугумунуң мурнакчы бригадазы. Солагай таладан оң талазынче — эптекчилер Зуфар Гилемханов, Виктор Ишменев, Фаил Байгитов, Сергей Лысов, бригадир Надип Валеев болгаш Александр Зайцев.

Б. КЛИНИЦЕРНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Лекция пропагандазы

ОЛУТ ОРБАСТАР

«Тере-Хөл» совхозта «Билиг» ниитилелиниң эге организациязының ажылының дуржулгазындан.

Кызыл районнуң «Тере-Хөл» совхозунуң «Билиг» ниитилел эге организациязы он беш кижи кежигүннүг. Олар совхозта парткомнуң хүн бүрүдеги ажылынга идепкейлиг дузалажып, лекция пропагандазының дээштиин чедип алыр талазы-биле боттарының төлептиг үлүг-хуузун киирип турар.

Эге организацияның даргазы коммунист Д. С. Очур чон ортузунга лекция пропагандазын калбартыр, аңаа ажылчы чоннуң, ылаңгыя аныяктарның сонуургалын бедидер талазы-биле кескү ажылдарны кылып келген. Эге организацияның ажылы бедик идей-кижизидилгелиг, кезээде амыдырал-биле ханы холбаалыг турзун дээш Долума Сергеевна хөй-ниитичи лекторларның күжүнге даянып турар. Лекторлар ажылчы коллективтерге, чурттакчы чонга, малчыннарга, өөреникчилерге эвээш эвес лекцияны, беседаны номчуп келген. Ынчангаш оларга чоннуң хүндүткели улуг, ылаңгыя малчыннарның четтикпейн манаар кижилери болу берген.

Чыл эгезинден бо хүннерге чедир тере-холчүлер аңгы-аңгы темага 21 лекцияны дыңнаан. «СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга» деп темага дөрт. Аъш-чем программазынга — беш, педагогика, интернационалчы кижизидилге болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумунуң, делегей байдалының дугайында лекцияларны олар сонуургааннар.

Совхозтуң тускай эртемниглери боттарының харыылап турар адырларының ажыл-ишчилеринге амыдырал-биле ханы холбаалыг, бедик кижизидилге утка-шынарлыг лекцияларны номчуп турар. Кол мал эмчизи Ю. Комбу, зоотехник А. Чигден, Каргы хойжу бригаданың бригадири А. Хуужаан олар совхозка мал ажылын улам сайзырады өстүрер дизе чүнү кылза чогуурул дээш чижектиг айтырыгны ажыл-агыйның планы-биле холбап, дээштиг, солун кылдыр номчуп турар. Партком секретары А. Барым, Шынаа кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы Б. Эрексен олар күш-ажылдың быжыг сагылга-чурумунуң, эрге-хоойлу болгаш мөзү-шынар дугайында лекцияларны дыңнакчыларга сонуургадып келген. Ынчалчалза-даа атеистиг темага лекция кончуг ховар номчуттунуп турар дугайын эге организацияның даргазы база районнуң «Билиг» ниитилел организациязының баштаар чериниң харыысалгалыг секретары Т. Намчыл-оол миннип, моон соңгаар ол айтырыгны кичээнгейге алырын планнаан.

Эге организацияның кежигүннери клубка солун кежээлер, айтырыг, харыы кежээлерин база лекция организастап эрттирерinge идепкейлиг дузалажып турар. Чижээлээрге, Х. Б. Донгакты көрээл. Ол — суурда ясли-сад эргелекчизи, Шынаа кодээ Совединиң күүскомунуң чанында партия эге организациязының секретары. Харыысалгалыг даалгалары бар-даа бол, хөй-нииити ажылындан чыда калбас, кезээде чон аразында чоруур.

Суурда ортумак школаның башкылары Б. Хомушку, Т. Монгуш, К. Куулар олар өөреникчилер, ада-иелер болгаш кодээниң ажыл-ишчилериниң мурнунга кижизидилге, мөзү-шынар темазынга эвээш эвес лекцияларны номчуп турар.

«Билиг» ниитилелиниң эге организациязының даргазы Долума Сергеевна Очур клубтуң агиткультбригадазын организастап алгаш, ырак черде Каргының хойжу бригадазының малчыннарынга солун программалыг концерттиг, лекциялыг аалдап чедип чорааннар. Балыктыг-Хемге кыштаан ивижилерге, хойжуларга база барган. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, «Тере-Хөл» совхозтуң лекторлары олут орбайн турарлар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ТУРАСКААЛДЫГ САМБЫРА

Баштайгы орус революциянын чылдарында РСДРП-ниң тус черге бөлүүнүң чажыт типографиязы турган Усолье-Сибирскиниң төвүнде бажыңда тураскаалдыг самбыраны тургускан. Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаар Бүгү-россия ниитилелиниң активчилериниң хөй чылдарда дилээшкининиң ынчаар доозулган.

Дус казып тып турган черден тывылган «Усольениң ажылчыннарынга» деп хуудус дыңа хөй чүүлдерниң чажыттарын ажыткан. Ажылчыннарның түреңги амыдыралын ол документиде бижээн. Чагырыкчылардан өршээл, хайыра манавайн, боттарының эрге-ажыктарын камгалаар дээш профессионалдар эвилелдеринче каттыжарынче ажылчы чоннарны хуудус кыйгырып турган. РСДРП-ниң Усолье бөлүү хуудуска ат салган болган. Ай, хүнү — 1906 чылдың октябрь 26.

Чажыт типографияның каяа турганын энтузиастар хоочун чурттакчылар-биле ужуражып, төп болгаш тус черниң архивтеринден дилээшкиннерни, шинчилелдерни чоруткаптар. Жандарм ротмистрниң Иркутскиниң камгалал салбырының начальнигинче чоруткан рапорту база тывылган. «Искраның» материалдарын, РСДРП-ниң Сибирь салбырының үндүрүлгелерин парлап турган станогунуң кадагалакчызы болза Усольениң чурттакчызы В. Карпинский дээрзин рапортта дыңнаткан. Ооң биче дуңмазы амгы үеде ында чурттап турар. Типографияның турган черин тыварынга ол дузалаан. Ол эрги ыяш бажыңны төөгүнүң тураскаалы кылдыр камгалалда алган.

В. ХОДИЙ,
СЭТА-ның корр.

ЭЛБЕК ДҮЖҮТ ДЭЭШ

Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң суггатчылары бо чылдың часкы хову ажылдарынга баш удур хыпамчалыг белеткенгениндеп ында суггарылга ажылдарының шынары багай эвес.

Р. Сарыгларның удурткан 6 кижи составтыг суггатчылар звенозу 251 га хөй чылдыг, 33 га чаңгыс чылдыг база 141 га кукуруза шөлдерин суггарган.

Бирги класстың хоочун суггатчызы Кошпай-оол Хертек ээлчег нормазын 120-125 хуу күүседип, өскелерни мурнап турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

«Тувапарикмахерские» бүдүрүлге каттыжыышкынының Кызыл хоорайда № 4 парикмахерскаазында мастер В. А. Коваленко — бүдүрүлгениң хоочуну.

Он бирги беш чылдың үшкү өзек чылында алган социалистиг хүлээлгезин В. А. Коваленко чыл эгезинден тура, кызымак күүседип келген. Чыл планын ноябрь 7-ниң бүдүүзүнде күүседирин ол хүлээээнген. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы В. А. Коваленко келир айның үлүүнде ажылдап турар.

Бистиң корр.

Хандырылгаңар кандыгыл?

МАСТЕРЛЕР—БҮДҮРҮЛГЕДЕ

«Тувашвейбыт» бүдүрүлге каттыжыышкынның Кызылда «Чечек» ательезинде платье быжыкчызы-мастер Анна Дорофеевна Полежаева республика типографиязынга понедельник санында чедип келир. Ол кээрде, бүдүрүлгениң ажылчыннарының чагыы-биле даараттынган хепти эккээр, чаа чагыгларны хүлээп алыр ийикпе, азы пестер, дааран хеп делгелгезин кылыр.

Амыдырал хандырылгазының ачы-дузазының ажылдаар черге чедирер бо хевири бүдүрүлгеде ажылдап турар кижилерге таарымчалыг. Ательениң ажылдакчыларының бүдүрүлгеге кээп, чагыгларны хүлээп ап турары ажыл шагынга чидириг болдурбайн турар. Бүдүрүлгениң дирекциязының, хөй-нииити организацияларының коллектив кежигүннериниң амыдырал хандырылгазынче чогуур кичээнгейни угландырып турарын типография ажылдакчылары чугаалап турарлар.

Бүдүрүлгеге чедип барып, амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын чедирери — республиканың амыдырал хандырылга албанының четкизинде чаа арга. Ол — типография биле «Тувашвейбыт» бүдүрүлге каттыжыышкынның удуртукчуларының демниг ажылы-биле чедип алдынган. Быжыкчы-мастер А. Д. Полежаева полиграфистерниң күзенчиг аалчызы болу берген.

Амыдырал хандырылгазының ачы-дуза чедирилгезиниң бо хевирин өске бүдүрүлге черлеринде база ажыглап эгелээн. Чижээ, быжыкчы мастер Раиса Николаева база ындыг, дааран хепти, пестер алгаш, среда санында ол Элегес-Аксынче аъттаныптар.

— Бистиң мастерлеривис хоорайның улуг бүдүрүлгелеринче үнүүшкүннерни кылып турар. Олар ол коллективтерниң күзенчиг аалчылары апарганнар. Ачы-дуза чедирилгезиниң ол хевирин калбартыры — бистиң дөрт хүлээлгевис. Бо бүгү бүдүрүлгеде ажылдап турар кижилерге таарымчалыг байдал тургузары-биле кылдынып турар. СЭКП ТК-нын, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Чоннуң амыдырал хандырылгазын улам хөгжүдериниң болгаш экижидериниң дугайында» доктаалында амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын бүдүрүлге черлеринге чедип барып көргүзеринче улуг кичээнгей угланган. Бо арганы ажыглаары эптиг болгаш ажыктыг. Бүдүрүлгелерге чедип барып, ачы-дуза чедирерин бир эвес ателье транспорттуг турган болза, улам калбартыр ийик бис. Каттыжыышкын бистиң транспорт-биле доктаамал хандырбайн турар. Автомашина чогундан үнүүшкүннерни график ёзугаар чорудуп шыдавайн турар бис. А типографияның удуртукчулары бистиң мастерлеривистиң бүдүрүлгеже баар хүнүнде-ле машина чорудуп бээр, харылзаалыгда херек бүдүнгүр болур болгай. Бистиң ындыг — деп, «Чечек» ательениң эргелекчизи Нина Сергеевна Мишина чугаалады.

«Чечек» ательениң бо эгелээшкинин деткизе чогуур.

О. ИРГИТ.

ЭДЧ: *интеграция боттанышкында*

А Ж Ы К Т Ы Г КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

ССРЭ-нин Аъш-чем программазында 1990 чылга чедир ченик соруглагы мынчаар тодаратынган: «ЭДЧ кежигүннери чурттарнын социалистиг экономика каттыжыышкынын бүгү хемчег-биле ханылатпышаан, совет улустун болгаш социализмнин акы-дүмна чурттарының улустарының чаагай чорууп улам бедидеринин эргеажыктарыга дүүштүр аъш-чемниң бүгү хевирлерин бүдүрерин көвүдедириниң немелде аргаларын дилеп тывар».

Бо херекке даштыкы садыг элээн улуг рольдуг, ылангыя оон Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинин Европа чурттарыбиле болгаш Куба республикабиле бараан солчулгазы улуг рольдуг. Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының куба чигиринің болгаш чимистерниң кол садыл алыкчылары: эрткен беш чылда Кубаның даштыкы делгинрже үндүрүп турган чигиринин 60 хуузун, чимистериниң 90 хуузун олар садып ап турган.

Бедик шынарлыг чигир үнүжүн (чигир 13 хуу), тропик зоназының чимистерин өстүрерине бойдус-климаттың таарымчалыг байдалдары, база ол ышкаш ам-даа шингээдип алдынмаан шөлдерниң бар болуп турары кубиннерге көдээ ажыл-агый культураларының бүдүрүлгезин көвүдедир, оон аайы-биле ЭДЧ чурттарынга оларны аобыдалы салар аргаларын берип турар. Ындыг-даа болза, сл соруглганы чедиишкинниг күүседиринге, чижээлээрге, продуктуларны болбаазырадырынга, шыгжаарынга болгаш сөөртүүрүне хөй акша-хөреңги болгаш материалдыг чарыгдалдар негеттинип турар, а Куба ол талазы-биле чедимейн турар. Көдээ ажыл-агый болгаш аъш-чем үлетпүрүнүн узун хуусаалыг программазында көрдүнгенин ёзугаар бо талазы-биле күжениишкиннерни каттыштырар херек.

Бо беш чылда күүсеттинер кылдыр кылган ол программага киириштир ийи чыл бурунгаар Куба Республикага чигирниң комплекстиг бүдүрүлдезин көвүдер дугайында кол дугуржулгага ат салдынган, Кубаның чигирининг кол садыл алыкчылары — БУР, ГДР болгаш ССРЭ — аңаа киржир ужурлуг. 1981—1985 чылларда чигирни бүдүрүп үндүрери, эрткен беш чыл-биле деңнээрге, 20—25 хуу көвүдээр, а хереглекчилерге оны белетнеп бээри 1990 чылда 9 миллион тонна чедер. Деңнелгеге ажыглаары-биле адап каазы: 1979 чылда Кубаның бүгү-ле дашкаар үндүр саткан чедир болбаазыраттынмаан чигири 6,4 миллион тонна болган.

Бодунуң баштайгы беш чыл планын (1976—1980 чч.) күүседир дээш чигир бүдүрүлдезинге Куба улуг капитал салыышкыннарын киирген — барык-ла бир миллиард песо акша. Ол хуусаанын дургузында чуртка 40 чигир заводтарын аарткан, ийи чаа заводту тудуп тургускан, Кубаның далай порттарында чигир чүдүрер дөрт эрик дериин септеп кылган. Ада-чурттуң машина тудуушкунуунуң үлетпүрүн, чаартып калбартканының ачызында бо адырның бүдүрүлгелерин чаа дериглер-биле хандырары экижээн. Куба үлетпүр бодунун ол талазыбиле хереглелдериниң 60 хире хуузун оон ачызы-биле хандыртыны ап турар.

Чигир үнүжүн өстүрүп, ону үлетпүр талазы-биле болбаазырадырының материал-техниктиг баазазын улам быжыглаарынга БУР, ГДР болгаш ССРЭ чинигелдиг чээлилерни Кубага тыпсып турар (бо беш чылда 423,5 миллион рубль, дараазында беш чылда 300 миллион рубль) болгаш эргежок чугула машиналарны, дериглерни, материалдарны аңаа бээрлер. Чигир үнүжү болбаазырадыр 11 чаа заводтарны тургузарынга, 23 эрги заводтарны чаартырынга хереглээр дериглерни ССРЭ бээр. Кубаның ГДР-ден алыр дериглериниң аразында одалгага ажыглаар бус котёлдары бар, оон ачызында чуртка мазут чарыгдалының улуг камналгазын чедип алыр. Кубаның суггарылга системалары тудуп, дерип алырынга Болгария дузалаар.

Кубаның чигирден өске байлаа — цитрустар (чимистер). Оларны бүдүрери улам көвүдеп турар: 1980 чылда 440 ажыг муң тонна турган болза, 1985 чылда бир миллион тонна, 1990 чылда 2,5 миллион тонна чедирер кылдыр планнап турар. ЭДЧ-ниң бо талазы-биле сонуургалдыг чурттары Куба Республикага чимистерни бүдүрериң болгаш оон үлетпүр болбаазырадылгазын комплекстиг хөгжүдүнүнүң дугайында кол дугуржулганы чарганнар. Болгария, Венгрия, ГДР, ССРЭ болгаш Чехословакия ол дугуржулгада киржип турар. Кубаның чимистер шөлдерин калбартырынга олар дузалажыр, чимистер болбаазырадыр, кадагалап, савалаар чаа бүдүрүлгелерни тудуп тургузар, эрги ындыг бүдүрүлгелерни чаарты кылыр, ол ышкаш транспорт херекселдерин база. Ол соруга-биле Кубаның дугуржулга чараш күүнелери аңаа чигелделиг чээлилерни бээр — бо беш чыла 272 миллион рубльди, дараазында беш чылда 267 миллион рубльди.

Оон ориунга дугуржулганың киржикчилери Кубадан чаа цитрустарны (колдуунда апельсиннерни болгаш грейпфруттарыны) болгаш олардан болбаазырадыл кылган продуктуларны чыл келген тудум-на улам хөйүү ап турар. 1985 чылда БУР-же, ГДР-же, ССРЭ-же болгаш ЧССР-же 800 муң тонна чимистерни, 1990 чылда 1,5 миллион тоннаны чорудуп бээр (деңнел көрээлинер: 1979 чылда Кубаның бүгү ЭДЧ чурттарынче экспорттаан чимистери 145 муң тонна болган).

Салдынган соруглганы чедип алыры-биле бо беш чылда-ла чимистиг ыяштар шөлүн 40 муң гектарга улгаттырар херек; өскээр чугаалаарга, ийи-үш чыл бурунгаар турганының үштүн бири кезээ хире калбартыр болгаш чимистер болбаазырадыр беш комбинатты, ылгап-савалаар 15 фабриканы алгыдар болгаш чаартыр, Гавананың, Нузвитастың болгаш Нузво-Херонның порттарынга үш тускай суг өртээлдерин дерип, үш соодукчу-складты ажыглалга киирер.

Ылгап-савалаар фабрикаларның, шил болгаш картон савалар заводтарының, порттарга тускай өртээл дерини Совет Эвилели хандырар. Суггарылга системаларын тургузарынга болгаш оларга чугула херектиг дериглелер хандырарынга Болгария, Венгрия, Совет Эвилели киржир. Болгария, оон ангыда, складтарны соодулга дериин Кубага чорудуп бээр, а Венгрия — көдээ ажыл-агый машиналарының чамдык хевирлерин. Чимистер болбаазырадыр комбинаттын тудуунга техниктиг дузаламчыны Герман Демократтыг Республика көргүзер. Чехословакия Кубага ийи муң ажыг тракторларны, чүдүрүкчү херекселдерни, ында туттунуп турар шил савалар кылыр заводтуң дериглерин чорудуп бээр.

Чигир болгаш чимистер талазы-биле кол дугуржулганың боттанышкыны куба экономиканың хөгжүлдезинге чугула рольдуг болур болгаш ЭДЧ кежигүннери чурттарның чонунуң тропик зоназының продуктузунга хереглелин хандырарынга улуг идиглиг болур.

В. ШАЛАШОВ,
экономика эртемнериниң кандидады.

(ПМА).

Болбурзектиң судалы

КНО-НУҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ШИИТПИРИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Африка ёзу-чурумунуң ужур-дүрүм чокка эжелеп алганы Намибияга хамаарышпас чорукту дурген тыпсырынга чогуур байлалдарны тургузар дугайында сонуургаллыг талалар-биле сүмележирин КНО-нуң чингине секретарынга дагзып турар резолюцияны КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели хүлээп алган. Сүмележиишкиннериниң түңнелдериниң дугайында элеткелди КНО-нуң чингине секретары бо чылдың август 31-ден орайтатпайн киирер ужурлуг.

Айыыл чок чорук Чөвүлели оон-биле барыын күүнелериниң АКШ-ка баштаткан «харылзаштырылга бөлүү» дээр бөлүкке бүзүреветтээнии илергейлээни ол, ол бөлүк делегей контролю-биле Намибияга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында КНО-нуң планын боттандырар дээш Претория-биле дугуржулгага дугуруштурукчу болуп турган. Херек кырында ол бөлүктүң «дугуруштуруушкуну» планны үзеринге чедирген болгаш расистерниң аайынга дүжүп бериишкин болган.

Хөй качыгдалдыг Намибияның салым-чолу дээш КНО-нуң, хамыктың мурнунда Чөвүлелдиң бодунуң, эрге-хоойлу талазы-биле харысаалгазын Айыыл чок чорук Чөвүлели бодунуң резолюциязына база катап бадыткаан болгаш апартеид ёзу-чурумунуң ону ужурдүрүм чокка эжелеп алганын шиитпирлиг буруу шапкан.

Бадылаашкыны соонда чүве чугаалап тура, Мурнуу-Барыын Африканың Улусчу организациязының (СВАПО) президентизи С. Нуйома Намибияның айтырыының таарыштырылгазын шөөрінче болгаш расисчи ёзу-чурумну быжыглаарынче угланган чаа турамык маневрлар болгаш күткүүшкүнер кыла бербезин АКШ-тың президентизинге болгаш оон барыын талакы эвилелчилериниң сагындырган. Намибияга хамаарышпас чорукту тыпсырын Анголадан куба шеригин үндүрериниле «холбаштырар» дугайында Вашингтонуун идил үндүрген идеязы-биле күүнелериниң хөй кезиниин чөпшээрешпейн барганынга С. Нуйома бодунуң сеткил ханганын илергейлээп, Ангола Улус Республиканың чазааның дилээн ёзугаар мурнуу-африка расистериң чепсектиг агрессиязын ойтур шаварынга дузалажыры-биле куба шеригында туруп турар.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиге АКШ-тың төлөзлекчизи Ч. Личенстайнның чугаазындан илерээни болза, Вашингтон ол резолюция дээш бадыласн-даа болза, Преторияның ёзу-чурумун деткинр болгаш Намибия айтырыын шиитпирлээр талазы-биле нациялар ынтылежилгезинин күжениишкинниге шапшыктаар талазы-биле америк политиканың өскерилгени ол эвес, Рейган администрациязының «холбаштырарының» идеязынга шынызын ол херек кырында бадыткаан болгаш ук резолюцияны Американың деткий турары аңаа-ла ёзу барымдаалаан чүве, Вашингтонуун Африкада политиказынга каяа-даа каттышпаан күүнелериниң таарзынмайн турар чоруун намдадыр дээш ярыг пропагандачы соруглгалыг аргадыр дээрзин көргүскен.

ШЕНЕП ЭГЕЛЭЭН

ПРАГА. (СЭТА). Ясловске-Богунице хоорайда тудуп турар атомнуг электростанцияның ийиги ээлчээнде бирги блоктуң шенеделерин Чехословакияда эгелээн. Чурттуң энергосистемазынга бодунуң тогуи бо чылдың ноябрьда ол бээр.

Амгы үеде республикада атомнуг ам-даа үш электростанцияны тудуп турар. Аточнуг энергетиканың хереглелинге ажыглаар дериг-хереклер кылып үндүрер амгы үениң бүдүрүлге базазының Чехословакияга Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчезиле тургускан. Ол чорук бир миллион киловатт күчүлуг баштайгы энергоблокту чуртка тургузарынче киришпер арганы ол берген. Шак-ла ындыг агрегаттарның тудуу Темелин хоорайга турар атомнуг электростанцияга эгелээр.

В. ШТОФТУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БЕРЛИН. (СЭТА). ССРЭ-де, социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарында боттуг социализмниң туруп турары марксизм-ленинизм теориязының дээштининн дугайын бүзүреледиг херечилеп турар деп, Германияның Социалистиг чангыс аай партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Штоф медеглээн. «К. Маркстың күүне дугайында өөредиининң чугулазы» деп темага Потсдамга болган әртем конференциязынга ол чүве чугаалан.

Буржуаз идеологтарның, ревизионистеринң болгаш антикоммунистиг идегеттериниң талазындан соксаал чок болгаш күштелип орар халдаашкыннар, нүүдэзэшкиннер турзажок, марксисчи-ленинчи теория социалистиг болгаш коммунистиг ниитилел тургузуушкунуунуң байдалдарында бодунуң күжүн доктаамал бадыткап турар деп, ол демдеглээн. Ортумак ыракшылдың чаа америк ядролуг ракеталарын Барыын Европаның девискээринге экжеп тургузарын АКШ-тың администрациязының планнап турары-биле холбаштыр. Совет чазактың медеглелин ГДР бүрүн деткип турар. НАТО-нуң, бирги ээлчегде АКШ-тың, агрессчи политиказының уламындан зелегей харылзааларының хорайтаан чорудулгазынга эки талазынче эргилдени чедип алырынче боттуг бүдүштүр совет саналдар угланган.

ПКАП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП Төп Комитединиң 12-ги пленуму аңаа болган. Ниитилелполитиктиг байдалдың кол айтырыгларының болгаш партиянын ажыл-чорудулгазының угланышкыннарының дугайында ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң илеткелин ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары Ю. Чирек кылган. Чугаалашкан айтырыгларын дугайты пленум доктаал хүлээп алган.

Организастыг айтырыгларны база чугаалашкан.

ПКАП ТК-ның Бирги секретары, Польша Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский пленумга түңнел сөс чугаалаан.

ШИИТПИРЛИГ УДУРЛАНЫЫШКЫН

ВАРШАВА. (СЭТА). «Польша девискээрлерден немецтерни өскээр көжүрериниң үезинде болдунуп турар үүгедиишкиннер» дижир хөнүгүлдүг материалдарны барын-герман журналдарның бирээзинде парлаанынга, ол ышкаш Германияның Федеративтиг Республиказының иштики харылзаалар талазыбиле министри Г. Винделенниң бо айтырыг дугайты берген интервьюзунга холбаштыр ГФР-ниң эрге-чагырганыларына Польша Улус Республиканың Даштыкы херектер министерствозу шиитпирлиг удурланыышкынын илергейлээн.

ПАП агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, ийи чурттуң болгаш оларның улустарының аразынга харылзаларны, ол ышкаш ниитизи-биле Европага байдалды чогумчударының эрге-ажыктарын удуртулга болдургаш, ГФР-ниң чаза мындыг ынылыг өнчүк-чөңгээлиг материалдарны парлаарын шеглеп хоруур ужурлуг дээрзин документиде онзалап демдеглээн.

Эп-сеткил каттыштырылгазы

КАРАКАС. (СЭТА). Венесуэланың чөөн үзелдиг партиялары Национал хосталганың Сандиночу фронтузунуң удурулгазынче телеграмма чоруткаш, АКШ-тың империализминиң кыжанышкыннарындан революстуг чаалап алышкынарын камгалап турар Никарагуаның маадырлыг улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлээн.

АДН АГЕНТИЛЕЛДИҢ ДЫҢНАДЫЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). АДН агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, Барыын Берлинниң талазындан ГДР-ге удур база дагын айыылдыг чөңгээлерни кылганынга ГДР-ниң Даштыкы херектер министерствозу шиитпирлиг удурланыышкынын медеглээн.

Барыын Берлин-биле ГДР-ниң күүне кызыгаарының камгалалын хандырып турар күштерге удур май 28-те билдинмес күжилер чепсектиг халдаашкынны кылган. Ол-ла хүн ГДР-ниң Барыын Берлинде турар хоорай демир-оруунуң участогунга, Тегель болгаш Гезундбруннен станцияларның аразынга, билдинмес кижилер частыр бүдүмел салып каан. Ол частыышкынны болдурбайн баар аргалыг болган.

Ол үүлгедиишкиннер Барыын Берлинниң талазындан болуп турар өнчүк-чөңгээлерниң амы-тынынга кыжанышкынны тургузуп, ГДР-нин болуп турар демир-оруктун девискээринде тудуглар аймаанга каражаны чедирип турарын херечилеп турар.

Мындыг янзылыг өжээнниг үүлгедиишкиннерни болдурбазының болгаш бүрүүлүг кижилерге харысаалга хүлээндиреринің талазы-биле барын Берлин сенат эргежок чугула хемчеглерни алыр боор деп идегелин ГДР-ниң ДХМ-и илергейлээн.

Мозамбик Улус Республиканың партиязы болгаш чазаа чурттуң аныяк салгакчыларынга улуг идегелди салып турар, чүге дээрге, оларга чаа ниитилелди тургузарда ажок улуг роль онаажып турар. Чуртта национал чаартыныышкыннар дыка нарын байдалдарда бооп турар. Делегей империализми Африканың хамаарышпас күүнелериниге удур хоралыг үүлгедиишкиннерни кылып, Мозамбик Улус Республиканың социал-экономиктиг хөгжүлдезинге бүгү аргалар-биле шаптыктаарын оралдажып турар. Мозамбик революцияның дайзыннары оон чедип алышкынарын узуткаар дээш сандарадыышкынарны болдуруп, ажыбиле боо-чепсектиг өнчүк-чөңгээлерни, үрегдээшкиннерни кылып турар. Мозамбиктиң аныяк оолдар, кыстары чурттуң девискээринің бүдүн турар чоруун, оон хамаарышпас болгаш хостуг болурун камгалаар херекке идепкейлиг киржип турар.

ЧУРУКТА: революцияның чаалап алышкынарының камгалакчызы.

СЭТА-ның фотохрониказы.
В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу.

ЭЖЕЛЕКЧИЛЕРНИҢ ҮҮЛГЕДИНИ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль эжелекчилер Ливанның мурнуу талазында тус черинүң чурттакчыларынга удур тудуп-хоругдаар, өлүрүп-шаажылаар үүлгедиглерни калбартып турар. Ливан патриоттарның талазындан эжелекчилерге удурланыышкынга харыы кылдыр Сайдада, Тирде болгаш өскедаа чурттакчылыг черлерде тудуп-хоругдаашкынна р ы н чалгыы тарай берген. Парлалганың дыңнадып турары-биле алырга, израильдер Ансарның хоругдал лагериниче 100 кижини киир октаан. Оон ангыда Набатия хоорайда тургустунган херээженнер кара-бажыныче 50 херээженнерни (колдуунда палестинкалар) бажынаан. Ливан болгаш палестин тараачыннарның он-он чуртталга бажыннары бузундулар болу бергилээн.

КАМПУЧИЯГА УДУР ЧӨҢГЭЭЛЕР

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Кампучияның СПК дээр информация агентилелиниң дыңнатканы ёзугаар алырга, Кампучия Улус Республикага удур чепсектиг чөңгээлерин Таиланд уламчылаавышаан. Май 20-ден 26-га чедир таиланд шераг-агаар күштерининң самолёттары республиканың агаар кызыгаарын үреп келген, таиланд корабльдер Кампучияның девискээр сурдарынче он-он катап шуургуп кирген, а таиланд артилерия Кампучияйың девискээрин миномёттар-биле хөй удаа боолаан.

Кампучия Улус Республиканың Таиланд-биле кызыгаардашкак мөжуларынга республиканың девискээринче ыргуп кирерин орааддашкан пол-потчуларның чепсектиг каш-даа бөлүктерин чылча шапкан.

КАМГАЛАЛААР ДЭЭШ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португал ажылчы чоннарның Бүгүнниги конфедерациязы — Национал интерсиндикал чоннуң революсчу чаалап алышкынарын камгалаар дээш демиселди идепкейжидер деп шиитпирлиг чоруунун дугайын медеглээн. Чамдык бүдүрүлгелерни денационализастаарының база күүне банкыларын болгаш страхование компанияларын хуу капиталга ажык болдурун бээрининг планнары конституцияга болгаш 1974 чылдың апрель революциязының идеалдарынга чөрүшкек болуп турарын Бүгүнниги конфедерацияның Лиссабонда парлаан медеглелинде демдеглээн.

Улуг капиталдың туруштарын катап тургузарының ораддажышкынарынга удур, ажылчы чоннарның эргеажыктары дээш демиселди профзвилелдери күштелдирер бодалдыг деп, документиде онзалап демдеглээн.

Ю Н Е С К О-Н У Ң ПРОГРАММАЗЫН ЧУГААЛАШКАН

ПАРИЖ. (СЭТА). Юнескоңуң күүсекчи чөвүлелиниң 116-гы сессиязы 1984—1985 чылдарда делегейниң бо организациязының ажыл-чорудулгазының программазының төлевилелин, ол ышкаш ЮНЕСКО-нуң Кол конференциязының бо чылдың күзүүнде болур XXII сессиязына белеткел-биле холбаалыг документилерни чугаалашкан.

Тайбыкны быжыглаары, чепсегленнишкинни дүжүрери, улустар аразынга кады ажылдажылганы делегейге калбарыры чергелиг амгы үениң ындыг чугула айтырыгларны санал берииишкиннерииге кол черни ээлээн. ЮНЕСКО-нуң чингиже директорү А. М. Мбоунуң киирип келген илеткелинче база делегаттар чугааларынга дыка улуг кичээнгейни салган. Күүсекчи чөвүлелдин 115 болгаш 116 сессияларының аразындагы үеде өөредилгенин, эртемнин болгаш культураның талазында ЮНЕСКО-нуң ажыл-чорудулгазының түңнелдерин ол илеткелде көргүскен.

КЕНИЯДА БАЙЫРЛАЛ

НАЙРОБИ. (СЭТА). Иштики бот- башкартынышкынны доктаадып тургускан хүнден бээр 20 чыл оюн кени улус байырлалдыы-биле демдеглээн.

Байырлалды таварыштыр Найробиге болган хөй муң кижилиг митингиге чүве чугаадап тура, республиканың президентизи Даниэль Арап Мои бо болуушкун кени улустуң национал хамаарышпас чорук дээш, колонналдыг дараалдан бүрүн хосталга дээш демиселге чугула үе-чада болган деп онзалап демдеглээн. Кенияның мурнунда турар социал-экономиканы хөгжүдер болгаш туруп турар бергелерни ажып эртер дээш бүгү күжүн салырынче чуруттакчы чонну кыйгырган. Реаксыыг күштерниң талазындан чимзениишкиннерни барымдаазаш, чуруттуң национал чаңгыс эвин болгаш бүрүн бүдүн девискээрлиг турарын быжыглаарының эргежок чугулазын ол база онзалап демдеглээн.

ШВЕЦИЯНЫҢ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Ядролуг чепсектен хостуг зонаны Европа диптиң сонгу талазынга тургузарынче кыйгырыг салып, Швецияның премьер-министри Улоф Пальме чүве чугаалаан. Ындыг хемчег делегейге дүшкүүрлуг чоруктуң чавырлыышкынын быжыктырарынга, делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарынга идиг бээр ийик деп, ол онзалап демдеглээн.

Европаның сонгу талазынга ядролуг чепсек чок зонаны тургузар дугайында У. К. Кекконенниң саналының 20 чыл оюнга холбаштыр «Пасиктви ниитилелдиң» Хельсинкиге болган хуралынга У. Пальме «Европаның сонгу талазынга айыыл чок чорук болгаш доктаамал оожургал» деп илеткел кылган. Ындыг зонага хамыктың мурнунда Данияның, Норвегияның, Швецияның девискээрлери, ол ышкаш ук чурттарның суг болгаш агаар делгемнерин киирер ужурлуг деп, швед чазактың баштыңы демдеглээн. Ол зонага каттыжып киирерин Исландияга саналдаза чогуур деп ол айыткан. «Зонага киирер күүнелер тайбың-даа үеде, дайын-даа үезинде боттарының девискээрлеринге ядролуг чепсекти тургузарын бүрүн хоруур дугайында хүлээлгени алыр ужурлуг» деп, У. Пальме чугаалаан.

Зонаны тургузарының негелделериниң бирээзи—аңаа бактаап кирген күүнелериниң ядролуг чепсектиг турбас дээн чурумун хүндүлээр, оларга удур ядролуг чепсекти ажыглавас болгаш ону ажыглаар деп кыжанмас дугайында ядролуг чепсектиг күүнелер хүлээлге алыр ужурлуг деп, илеткелчи демдеглээн.

Европа диптиң сонгу талазынга ядролуг чепсек чок зонаны тургузарынга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң туружунга сеткили ханын турарын Швецияның премьер-министри илергейлээн. Ядролуг чепсектен хостуг зонаны тургузары-биле холбаалыг тодаргай айтырыгларны чугаалажышкыннар үезинде шиитпирлээри эргежок чугула. Европаның сонгу талазын ядролуг чепсээ чок зона кылдыр чарлаары делегейде дүшкүүрлуг чоруктуң чавырлыышкынын быжыглаарынга тодаргай салыышкын болурунга бүзүреледиг бис.

ПАТРИОТТАРНЫҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

Сальвадор патриотчуларның апрель эгезинде шивишкиннерге өлүрткен Ане-Мариягa тураскаатткан шавар халлаашкынары улам күш кирген. Сальвадорнуң чаа-чаа районнарында партизан дайынының чалбыыжы кыпкаш турупкан. Аштырыышкындан аштырыышкынга шериг кезектери таваржып туруп берген. Сиете-Хояс хоорайның чоогунга, Ла-Пас департаментиге дайылдажыышкынга 80 хире кижи тутурган. Ла-Уньон департаментиде Сан-Себастьянга шахтёрларның ажылдап турары улуг төптен келген удурланыкчыларны патриоттарның каттыжыышкынары ойтур шапкан. Сан-Анада чурттуң ийиги кол хоорайында партизаннарның миналары частып, динмирептурар. Сан-Мигель болгаш Усулутан, өске-даа департаментилерниң стратегтиг ужурдузалыг оруктарының хөй-хөй километрлерни Сальвадорнуң Фарабундо Марти аттыг национал хосталга фронтузунуң отрядтары контроллап турар. Ок-бижек болгаш кижилерни түрүүшкүн-биле эрге-чагырганы тудуп турар Альвара Матаньяның аг-шерии, чазаа чүнүдаа канчаар дайын тыпластаан. Ак бажыңда улус база дүвүрей берген. Бир талазында, чаа он-он миллион доллар сальвадор режимге дарый негеттинип келген. Ийинде, экономиктиг бууралшкындан база Рейганның чазаанын чепсегленишкинин көвүдедириниң көскүзү-биле какталган карманнарындан ол миллионнарны үндүрерии америк үндүрүг төлекчилеэи далашпайн турар. Хөй-иниттиниң караан чаар дээш Вашингтон политиктер хамык хай-халаптарының «буруулугларын» тыварын шиитпирлээн. Оон тып-даа алган. Ындыг кижи Сальвадорнуң камгалал министри Гильермо Гарсия болган. Армия удуртун шыдавас, чымчак, шиитпир чок дээш ону өске генерал Эдухенно Видес Касановой-биле солуп каапкан. Гильермо Гарсияның полководчу талантылыг, политик-даа болур шаа чок. Сальвадор режимниң шериг-политиктиг аштырыышкынары генералларда-даа эвес.

«Чуртка айыыл диргелдирген коммунизмге удур дайынны чорудуп турар деп бистерге, офицерлерге тайылбырлап турар. Партизаннарның талазында кубиннер, никарагуалар, харын-даа орустар безин бар дээр чугаалар бар. Национал хосталга фронтузунуң одуругда кубиннер, никарагуалар, орустар, чогу биске билдингир. Ындыг-даа болза оларның талазында—муң-мун сальвадор тараачыннар, ажылчыннар, студентиннер. Дайын коммунизмге эвес, чонга удур деп үвени билир бис. Оон кол чылдагааны — он-он чылдарның дургузунда Сальвадорда уламчылап келген социал талазы-биле деп, шын эвес чорук. Ону билир бис. Ынчалза-даа бистер боттарывыстың үүлгединшкиннеривисти уламчылап келген бис».

Патриоттарга туттургаш, кортканындан ким-бир лейтенант ынча деп өчүвээн. Сальвадорнуң камгалал министриниң оралакчызы турган полковник Адольфо Кастильо ынча дээн. Туттурган кижилерни патриоттар өлүрбейн турар деп үвени кымдан-даа ол артык билир. Дайын чоруп турган районга полковниктиң ужудуп чораан вертолёдун тура-халыкчылар дүжүр адыпкан, туттуруушкунга демги кижи чыл ашкан. Полковниктиң чугаазы шыы: даштыкының эрге-ажыктары дээш чазак чонга удур дайылдажып турар.

Вашингтонда америк эргечагырга Адольфо Кастильодан дора эвес билип турар. Ынчангаш бедик эрге-дужаал генерал Касановойга таварышкан. Чаа эрге-дужаалды хүлээп алырының мурнунда ол национал гвардияны командылап, тайбын чуруттакчыларны араатанзыг ёзу-биле даажылап турган. Муң-муң кижилерниң бажынга орган өлүм эскадронун — ногаандыктар болгаш өлүрүкчүлер отрядтарын тургусканнарның бирээзи ол. Христиан демократтарның аразынга безин фашист деп атка ол четкен.

Хамык удур чаа генералдың хууда шынарларында-даа эвес. Чепсектиг күштериң бажынга генерал-фашисти олуртуп, чуруттуң иштинде болуушкуннарны боттарының эрге-ажыынче киирип алырын Рейганның чазаа кызыдып турар. Сальвадор чазактың эрги оруу Ак бажынга «чымчак» ышкаш болган.

Чангыс үүлдү Вашингтон туттупкан: бодунуң хосталгазы дээш холга ок-боо тудуп алган чоң кажан-даа тиилеттирбес.

М. БЕЛЯТ,
ПМА-ның тускай корр.

Италияның Пьемонт дээр облазы ажыл соксадыышкынныг шимчээшкин-биле шыва алдынган. Ында «Фиат» дээр концерниң заводтары турар. Автомобиль кылыкчыларының аразындан ажыл чоктарның саны дүрген көвүдээнининг түңнелинде ында «артык кижилер» ам безин 140 муң ажыг санаттынып турар апарган. Ажыл соксадыышкынарының киржинчилери бүдүрүлге ээлериниден күш-ажылдың чаа дугуржулгаларын кылырын белгаш Италияның ажылчы чоннарынга аар-берге чүүк бооп турар чазактың «шыңгыы камналга» дээр шиитпирин эде көөрүн негеп турарлар.

ЧУРУКТА: Пьемонт областа массалыг чыскаалдың киржинчилери—автомобиль заводтарының ажылчыннары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

К. КУДАЖЫ.

ДУС-ДАГ

Шагаан-Арыг сургуулунга
Шарый-оолдан дыңнаан
боордан,
Дус-Даг сени билбес-даа
мен,
Турууң кырлап өспээн-даа
мен.
Бөгүн келгеш, сени көргеш,
Бөргүм ушпуп мендиледим.
Өвүр черниң адын сыкпаан
Өңнүктерим чурту-дур сен.
Көк-оол биле Сарыг-оолдуң
Хөглүг чаңы кайык келген?
Черде дузун чылгап өскеш,
Чечен эрлер болганнар боор.
Дус-Даг, меңээ чанарымда
Тураскаалдыг белээң
кылдыр,
Аржаан дузуң хойладып
бер,
Аартыктап онтавас мен.
Успа-Хөлге эштип алгаш,
Улаатайга кирип алгаш,
Дузуң караан соруп чорааш
Дудуу дылым чалазыр
боор.

Лириктиг шүлүктер

УТКУП ААР МЕН

Чазын чанган сайлык
ышкаш,
Чагааларың бо-ла кээр-дир.
Ажылыңны, чурттаргаңны
Ажыы-биле соглеп бээр-дир.
Шынчы сөзүң ырак черни
Чыыра тыртып эккелгилээр:
Саанчы менче холуң сунуп,
Чанымда бо турган дег сен.
Өске черде чорзунда-даа,
Өскен Тываң утпас-тыр
сен...
Чырык чаагай күзелиңнин
Шыпшыын теппейн,
эгбес-даа сен.
Бурят кыстың хөглүг чаңы
Буяканың часкарарга,
Ыдык, ханы найыралдын
Ындын бодан чор-ла боор
сен.
Тываң байлак—малы көвей
Тынын алыр эмчизи сен.
Хамык чонга дуза кадып
Кады чурттап чоруй баар
бис.
Сээң дооскаш, халдып
кээриң
Четтикпейн манап чор мен.
Ынакшылдың кызыл чечээн
Ынчан сунуп, уткуп аар
мен.

СЕҢЭЭ

Кайгамчыктыг солун номну
Катап-катап номчукаар
мен.
Сеңээ база шак-ла ол дег
Черле түң чок дужуксаар
мен.

САГЫЖЫМНЫ САЙМААРАТТЫ

«Самагалдай сарыг чечээ...»
Салгын-хатка саглаңнады.
Саанчы кыстың баскан
караа
Сагыжымны саймаараттыг

К. ЭКЕР-ООЛ.

(Эгези № 112, 113, 116, 118, 124 «Шында»).

Совет Тываның 40 чыл оюнга уткуштур

ТОЖУНУҢ ХЕРЭЭЖЕННЕРИ

Тыва — ооң төрээн чери. Кырган-ачазы — бичиизинделе оскүс арткаш, бай орус садыгжыны эдерип аңаа чеде берген. Удаваанда ол тывалап өөренип алган болгаш бай садыгжының хелемечизи апарган. Скобеевтерниң сибирьжи огбези ынчаар ук черге чурттай берген. Аннаның аңчы ачазы чеди уруглуг чораан. Олар шупту әртем-билигни чедип ап, Тывага ажылдап турганнар болгаш ажылдап-даа турарлар. Бедик даглырлыг, ужу-кыдыы көзүлбес тайга-сыннарлыг Тыва шынап-ла ооң чурту.

— Дайын сөөлүнде Кызылга ажылдаарын шенеп, кезек аңаа чурттадым-даа. Ынчалзажок Тожуну, ооң тайгаларын сагыпкан, черимге ээп келгеш, сеткилим оожургаан. Төрээн черимге ажык-дүэзмны эвээш-биче-даа бол көргүзүп чор мен — дээш, Анна Иннокентьевна бир-ле эргим чүвени боданмышаан, кезек ыыт чок олур. Каратары өөрүшкүден чырып, оожум хүлүмзүрүү кургаг эриннерин шимчедипкен. Ооң бодалыпга чүү киржик ирги?.. Ону соонда-ла сонуургаң көрейн. Россияны көрбээн, бүгү амыдыралында Тывага чурттаан кижи канчап Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга чеде бергени ол? Шак ол минуталарда дөстүнмейн ону сонуургай бердим.

Ол оожум, таваар тайылбырлады:

— «Төрээн чурт айылда!» деп Москваның кыйгызы биске ынчан дораан келген. Кызыл Армияның дайынчыларынга бүгү Тыва белектер чыып, чылыг хептерни, аъттарны чорудуп берип турду. Дайынның баштайгы чылдарында Совет Эвилелиниң составынга Тыва каттышпаан турган-на харын...

— Мен ону барып камгалашпайн барып шыдаар ужурлуг турган мен бе!.. деп, ол чугаалады.

Тайбың тыва суурдап он тос харлыг кыс бодунуң улуг Төрээн чуртун камгалаарыбиле аъттанышкан. Ол — корпус штавының харылзаачы-телефонизи, радиэи болуп турган. Скобеевның дайын чылдарында характеристиказын алгаш көөрге, ооң турган черинге харылзаа идегелдиг ажылдап турган дээрзин шериг комиссариадында чугаалаар болду. Ол хире идегелдиг ажылга кайы хире эрес-дидим чорук негеттингенин, кандыг үпе-биле ону чедиң алганын билир бис.

...Анна Иннокентьевна дайын дугайын сактыр-даа хөңүү чок.

—Дайынның халаптыг даажын көрүп, шыдажын эрткен мен. Ооң бээр-ле ыржымга ышак аңарган кижи мен — деп, ол чиге-чиге соглегилээш, оске чүү-даа ыыттавады. Тайгаларның ыржымынга, дагларның шөлээн чаагайынга, Улуг-Хемниң серини чалгыгларынга ооң кедергей ыпаа чогум-па ооң ужуктаып келгени ол боор.

Анна Иннокентьевнаның сеткили ыңдыг оожум хирезинде, бичии-даа чөптүг эвес чүвеге, корум-чурум чок чоруока хөңүү чок, ону оюп эртпес шынарларлыг. Оларны эскерген, сагыш салган чоруур. Кандыг-даа ажылга эр улустан дудак чок: бажыңын безин боду тудуп алган. Райойнуң аңчылар слёдунга боттары күзел-биле аңнап чоруурларның иштинден биргн черге үнген. Скобеева — тулган часпас адыгжы. Тайгага диңиг сүрүн, хүнде-ле 70 километрни аптаа-биле деңге эрестиг эртер. Олча-омаа-даа оон дудак чок болур...

— Шыны херек — деп, Анна чугааны ооскүтпезин бодап, дегийт-ле ескээр «будалдыргаш», аптаанче бүдүү көрүндү. — Ынчалза-даа Викторовка азы Тундумага чедерим ам-даа ырак болдур ийин. Олар — бистиң эң эки аңчыларывыс болгай. Езулутла мергежилдиг аңчылар! Кишчилер-дир. А Тундума бодунуң оглун база тайгаже эдертир чораан болбазыкпе. Оон Леньказы ачазының изин истеп, оозун дөзээп. Ох, бо чылын «тайга үнмээним харааданчыг болду...

Диңиңээриниң дугайын ол хандыкшыл-биле хөөрээр. Диңиниң аажы-чанын ол шупту-зуп билир. Диңиг чай дургузунда үш катап торүүр.

Хөрээжен аңчының чугаазын дыңнавышаан, ооң дорт, ак сеткилдиг, күш-ажылчы амыдыралының, ооң чүү дээш сагыш салып чоруурунуң, Төрээн чурт дугайын, медереп билириниң дугайын хандыр бодап олур мен.

— Авазыны сакты хопа бергеним ол. Ону Ирина дээр... Мен ооң уругларының эң улуу мен. Ынчан, дөртен үш чылда ол мынча дээп: «Дыңнадың бе, Аня, Төрээн чурт айылда-дыр...» Дем чаа-ла Аннаның арны өөрүшкүдүг чырып турда, ооң бодалынга кирген чүве ол болуп-тур.

Адазының аңчы арга-дуржулгазын Анна илаптыг эскерип, өөренип, дөзеп алган. Суурда Тундумадан артык дуржулгалыг аңчы чок. Ооң чуруу база районнуң мурнакчылар самбыразында кирген. Совхозтуң ол эң эки аңчызы.

— Чүге эң эки дээрицер ол? — деп ылавыладым.

Тундума часпас адар, хөй олчалыг келир азы биргээр чугаалаарга, арга-дуржулгазы улуг, могаг билбес кижи. Эки аңчы кижиде турза чогуур хөй шынарларны билдилибиле бирден-бирээ чокка менээ тайылбырлап берди. Шак ол чугааны дыңнап ора, аңчының бойдуска, ооң ёзулуг бажыңы ол ышкаш, деп чүвени кижи эскерер. Ындыг шынарлар чокта аңчы кижи бодунга бүзүрел чок, чандыр-ёоора боолаар. Олутта—олча-омак чок. Чугаалажып олурувуста ол ам Учулай деп атты адапты.

(Уланчылыг).

КӨДЭЭНИҢ АРТИСТЕРИ

Эрзинниң Нарын суурда кодээ Культура бажыңында Анатолий Комбунуң удуртказы «Челээш» аттыг агитбригаданың бот-тывынгыр артистери—районда дээре коллективтериң бирээзи. Агитбригаданың кежигүннери концерт программазын доктаамал чаартып, чурттакчы чонну, малчыннарны, механизаторларны хүннүң айтырыгларынга хамаарышкан темалыг концерттер, кыска шиилер-биле сонуургадып, лекция, беседаны доктаамал номчуп берип келгеннер. Хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип келгеннер ында ээвээш эвес. Оларның чижээнге башкылар Лариса Шойдуп, Наталья Монгуш, Культура бажыңының ажылдакчызы Олег Сактагай, эмчи Зоя Бимба, суурда херээженнер чөвүлелиниң даргазы Алдын-кыс Дүгер, Дудуп, Амыртаа болгаш ооңдаа оскелерни хамаарыштырып болур. Ында ортумак школада мурнакчы башкыларның бирээзи Орус-оол Суктермаа баянга-даа ойнаар, боду орус, тыва, моол ырларны ырлаарынга хандыкшылдыг.

ЧУРУКТА: башкы Орус-оол Суктермаа, күүселдеде, үделгеде Олег Сактагай.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

МЕРГЕН СӨСТЕР

Күш-ажылга ынакшыл — коммунистиг мөгү-шынарның кол кезектериниң бирээзи.

М. ҚАЛИНИН.

Күш-ажылга ынак болгаш ажылдап билир кижилерни ёзулуг маадырлар-дыр деп бүгү амыдыралым дургузунда көрүп келген мен.

М. ГОРЬКИЙ.

Шын сеткил-биле кылган кандыг-даа ажыл — ажыктыг болгаш хүндүлелге телептиг.

СТЕНДАЛЬ.

Коллектив бүрүзүнге сагылга-чурум ооң чамдык кежигүшпериниң эрге-ажыктарындан бедик тургустунган турар ужурлуг.

А. МАКАРЕНКО.

ЧҮРЕКТЕ ИДЕГЕЛ

Мээң чаңгыс күзелим оглумну-ла аарыг-аржыктан камгалап, доруктуруп алзымза, меңээ ооң артык чүве чок. Кымга идегээр мен. Эртинеге бе? Ол херек чок, хуралга шүүгүмчүлеткенимни анаа чугаалавааң мен. Ол мээң херээм-дир. Чүвени канчап билир, моон-даа артык бергелерге таваржы берзимзе, башкымдан, Доржу Комбуевичиден дуза дилээрзинден кортпас мен. Ол мээң түрээмде бир чырык идегел.

Бир катап орай кежээ Эртине халаң эзирик чедип келген. Ооң арын-шырайындаңа дораан каржы чаңның холегелерин эскерип кагдым. Элээп үр чүве ыыттавайн олургаш, аъш-чем ишкеш, оожургай берди ышкам. Мээң чанымга чедип келгеш, та кымдан дыңнап, билип алган чүве, мынча диди:

— Улуска кыдыгладып, базындырып чорбайн, ол башкы ажылы деп чүвенден үнүп алганың дээре боор. Шыпыбиле чугаалаарга сээң ол ажылыңдан доорада мен бергедеп чор мен. Бажың ишти безин кеэзеде соок турар, аъш-чем белен эвес болурдур. Ол школаңга тура хүнээп, чүнү чедип алган сен? Хүнүң-не ооренинчилер-биле немелде кичээл, болгүмнер дээш; та шын чүвең, кара дүнеге чедер-дир сен. Ада-иелер-биле ажыл дээр сен, уруг-дарыың кижизидип билбес улус чүге төрүп алганыл, ол кандыг сээң херээң чүвел? Кээргенчиг-дир сен, кээргенчиг. Ол хиренде чүнү чедип алган сен. Боланып, миннир херек, Чүгле башкылар мурнунга эвес, харын ада-иелер, чон мурнунга сени шүүгүмчүлеп билиндирер турган. Кымга-даа херек чок апэр чыдарың ол-дур. Азы бир кижилиг апарган кижи сен бе? Силерниң школада аныяк эр башкылар хөй чүве дижик.

— Ол чүнү эдип олурарың ол, Эртине?

— Чүвениң шынын чугаалап, сүме берип орарым олдур ийин. Менден оске сеңээ дуза-сүме кадар кижиң бар эвес.

— Ажылдан үнүп алырым сээң херээң эвес-тир. Ол дээрге мээң ада-иемниң кылып чораан ажылы-дыр. Аңаа сээң кандыг-даа айтышкының херек чок.

(Эгези № 112, 113, 116, 118, 124 «Шында»).

—Аваң хөй чылда ажылдаш, чүнү чедип алган ийик. Ийи метр чер ол-ла-дыр.

Ам-на хөрек-чүрээм шыдаңнайн барган. Эжикти ажыткаш, ону үндүр идипкен мен. Машинаны ынаар шимээргеп чоруй барган. Эртепинде-даа ол келбээн. Бодумну туттунгаш, ыглавастайдаа берген мен.

Бо хүннерде авам хөөкүйүү улам сактып, хоңнум аңаа сөглеп, ыглап алыр мен. Ол ышкаш Доржу Комбуевич-даа бодалымдан ыравастаан. Ооң үнү безин кулаамга дыңналып турган ышкаш апарган. Аңаа бүгү байдалымны ажыттачажыт чокка, ооң чагааны ышкаш, бижипкен мен.

Каш хонгаш Доржу Комбуевичиниң чагаазы чедип келген. Кижиниң башкызы берге хүннерде кайың каар. Ол өг-бүлеии чаш кижиниң салым-чолу дээш болдунгуже камгалаарын болгаш башкы ажылын кажап-даа кагбазын сүмелээн болду. Хамык ужур — акша-хөрецгиде эвес, а кижилерге дузалаарында дээн. Ону номчаап сеткилим оожурган келген. Бир каш хонгаш Эртине база холу куруг эвес чедип келген.

Доржу Комбуевичиниң чагаазын шыгжап алгаш, кашдаа катап номчуур турган мен. Кичээлдер соопда чапын келгеш, ол чагааны сеткилдүвүрелдиг номчуп ор мен. Билген-даа чүве дег, Эртине бо кире халып келди.

— Кымдан чагаа алдың?— деп менден сезинген хевирлиг айтыра-дыр.

Харыы орнунга чагааны сунуп бердим. Ол чүгүртүр номчуп, кыжырыглыг хевир-биле хүлүмзүрүп, чамдыкта хавааң дүүп олур. Оон ыыт чокка тура халаап, хып турган оттуг печкаже чагааны кирер октапты. Хомудааным ол ийикпе, изиг демир-биле хаартыпкан ышкаш кыныңын келгеш, алгырыпкан-дыр мен. Отта саазын чалбышталып кыва берди. Дырышкак куу ыйбада «өөренир, ооредир, боданыр» — деп сөстер артып калган, кызыл көстүң кырында элээн үр көстүп чыдар чорду. Ол ыйба чиде бээри билек, мээң характарымга Доржу Комбуевичиниң шырини арны көзүлген дег болуп, «бодуңну быжыг туттуп, оожурга, Долгар!» — дээп ышкаш болду.

— Канчаарың ол? Мээң башкымның чагаазы ышкажыл, сеңээ эвес, чүгле меңээ бижээн чүве-дир, сеңээ кандыг хамаарылгалыг чүвел?— деп, Эртинениң чанында халып баргаш, килец-биле алгырдым.

Ол мээң иштики киленнээшкиниимни эки билбээн, харын кыжырыг-биле хүлүмзүрду:

— Оду өжүп бар чыдар ыракта сылдыстар чеже-даа чырыырга, чырыдар эвес. Ол ышкаш үезии эртип чоруур ашактарның сургаалы, айтыышкыны угаан-бодалды кайын чырыдар. Сеңээн-биле алырга, хууда боттуң бодаңыышкыны-даа, чүнү канчаптарыңны бот-шиитпирлээр. Сеңээ мен бүзүрээр мең» — деп бижээдң. Шынап-ла бот-туттунуушкуну-биле бодаңгаш, Эртине меңи кайнаар аппар чоруурун эскергеш, ажылдап турар эш-оорумге катап чоокшулаааш, ажылга даянгаш, бут кырынга туруп келдим ышкаш. Бергелер хөй. Чамдыкта бичии оглумну кыспактап-даа чораш, хөй-ниити ажылынган чыда калбас апардым. Концерттерге безин ырлап турар апардым. Ол база кижиниң сагыш-сеткилин сергедир чүве-дир. Чоп адыш часкап, катап дилей бээрге, чүрек өөрүүр, эгин-берде чалгын үнүп келген ышкаш болу бээр.

А. АРАПЧОР.
(Уланчылыг)

Дарый, экии!

Мени дээш сагыш човап, мораль талазы-биле деткип чоруурунуң каждаңда-даа утпас мен ынак эжим. Ботхууда база сагыш-сеткилдиң ундарал-саймааралынга алыспас дээш, чуртталганың быжыг туружу дээш оралдажып чоруур-дур мен. Ындыг байдалдыг бот-туттунуушкунумдан чүве ийикпе ажыл талазы-биле сөолгү үеде ындыгмындыг дирпейн шымбай чоруп тур мен. Ажыл кижини сагыш-сеткил хилинчээнден хостап, эш-оорже, чаа кижилерже чоокшулады бээр чүве-дир. Ындыг-даа болза кижиниң хуудa амыдыралында чажыт хилинчектенишкин дораан эрте бербес, чажырар-даа болза, костү бээр, амыдырал боду көргүзүптер чүве-дир ийин.

Доржу Комбуевичиниң бир чагаазында «Кижи тайын ушкаш. даянып туруп кээр чүве болгай, кымның-даа амыдыралынга частырыглар таваржып болур, аңаа улуг дыка мунгараш, суларап болбас ужурлуг, бодуңну көрүп, шүтдүнер херек. Хууда амыдыралды, ажылды, ботка хамаарышкан айтырыгларны кижи боду шиитпирлээр. Сеңээ мен бүзүрээр мең» — деп бижээдң. Шынап-ла бот-туттунуушкуну-биле бодаңгаш, Эртине меңи кайнаар аппар чоруурун эскергеш, ажылдап турар эш-оорумге катап чоокшулаааш, ажылга даянгаш, бут кырынга туруп келдим ышкаш. Бергелер хөй. Чамдыкта бичии оглумну кыспактап-даа чораш, хөй-ниити ажылынган чыда калбас апардым. Концерттерге безин ырлап турар апардым. Ол база кижиниң сагыш-сеткилин сергедир чүве-дир. Чоп адыш часкап, катап дилей бээрге, чүрек өөрүүр, эгин-берде чалгын үнүп келген ышкаш болу бээр.

А. АРАПЧОР.
(Уланчылыг)

БАЖЫҢ ЭЭЛЕРИНГЕ СҮМЕЛЕР

Кышка белеткээн томаттыны янзы-бүрү шил савааларга куткаш шыгжаар. А оларның аксын дуглаары амыр эвес айтырыг. Шил аксы тывылбайн барза, мынчалыңар: изиг илиир-биле баш удур базып, белеткен каан марляны ийи каът кыдыр шил аксынга өйлей салгаш, шилдиң аксынче оңгарартыр иткеш, удазынбиле так бооп алыңар. Марляның оңгарарткан черинге хоюг дустан опайтыр урар. Чылыг томат бузунга дус шыгааш, чоорту дашталдыр када бээр болгаш агаар эрттирбес. Ынчаар дуглаан томаттыг шил савааларны ёй-тан температурага тургузар. Шил аксын ажыдарда, дусту оттүрүп каап, шыгый бээрге, марлязы-биле катай адырып аар.

Аксы ажык банкага томат дүдүвезин дизе, кырынга дус бызаап, үнүш үзүн кудуп каар.

Кургаткан погааны суг-биле чуп каапкаш, шыгызын дээш кудуп каап суунга хайындырар.

Дузаан капуста хөлүн эрттир ажыг болза, ону чүгле соок суг-биле каш катап чуур. Изиг суг-биле чуурга суг-биле кады хоолулуг будүмелдери токтүне бээр.

Дузаан погааларлыг савааларның ханазынга дүдүктер тыптып келзе, ону ары аржыыл-биле оваарымчалыг аштап каапкаш, база катап элээн дустан бызапкаш, дустуг суун 4—5 хонук иштинде былгап каан турарга, дүдүкеүр амданы чиде бээр.

Хоолулуг будүмелдери читпезин дээш хайындырар азы консервалаар погаа аймаан улуг-улуг кылдыр кезер.

УГААЗЫЛАЛДЫГ ЧУГААЛАР

Кандыг-даа камналга, алыгын алырга, үе-шактың камналгазы болур.

К. МАРКС.

Бодуңуң-даа, өскениң-даа үе-шагың камнап билбес чорук — ёзулуг культура чок чорук-тур, ол дээрге — ёзулуг мугулай чорук-тур, ону дүрген-не узуткаар херек.

Н. КРУПСКАЯ.

Сен амыдыралга ынак сен бе? Бир эвес ынак болзуңза, үе-шактың чидирбе, үе-шак дээрге — амыдыралдың тургустунган кезектери-дир.

Б. ФРАНКЛИН.

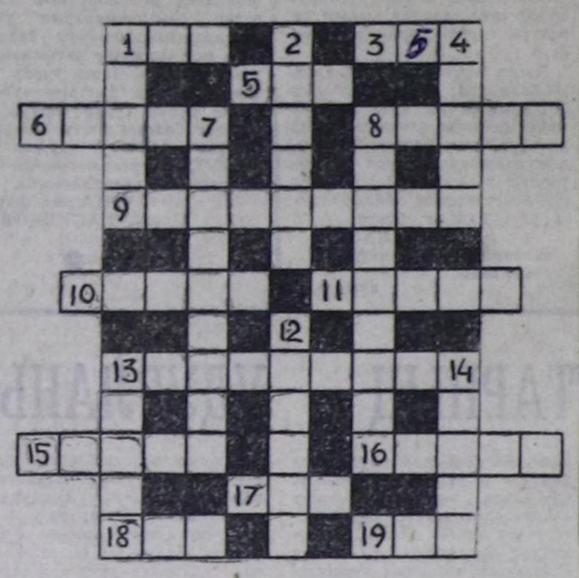
Эң-не аар чидириглерниң бирээзи — үе-шакты чидиреери.

Ж. БЮФФОН.

Даартаже чүнү-даа соңгаарлатпас — үе-шактың унезин билир кижиниң кол чажыды ол.

Э. ЛАБУЛЕ.

ГЕОГРАФТЫГ КРОССВОРД

УЗУН ДУРГААР: 1. Кавказта хем. 2. Таймыр чартык ортулукта порт хоорай. 4. Иркутек областа хоорай. 7. Чөөн-Сибирьде хоорай. 8. Коми АССР-де хоорай. 12. Чита областа хем. 13. Эвилелдешкен республика. 14. Белорус ССР-де хем.

ДООРА ДУРГААР: 1. Обь мугулдурже кирер аккан хем. 3. Тывада хемчигеш. 5. Обь хемниң бир адыры. 6. Тывада аржаанныг чер ады. 8. Оленек хем унунда хоорай. 9. Кубаньда хоорай. 10. Иртышче кирер аккан хем. 11. Амур областа хоорай. 13. Кавказта хоорай. 15. Долган-Ненец автономнуг округта хем. 16. Нарын сөстен тургустунган Крымда даг адының баштайгы кезээ. 17. Ангараже кирер аккан хем. 18 Алдыы Тунгуска хемниң бир адыры-биле атташ хоорай. 19. Азов далайже кирер агып чыдар хем.

Кроссвордту Улуг-Хем райондан

Д. НАМНАЙ тургускан.

ТВ

ИЮНЬ 4-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Бир эвес кадык болуксазыңза. (Күшкультуржчуларга сүмелер). 9.00 —«Спортлотонуң» 23-кү тиражы. 9.10 —«Уругларга аңчыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыылга. 9.40 — Ада-иелер, силерге. 10.10 — А. С. Пушкин. «Чес аъттыг кижи». М. Царев номчуур. 10.40 —«Встреча у высоких снегов». Үш сериалыг уранчечен телефильм. 3-кү серия. 11.55 — Үнүттер дугайы. 12.40 — Баскетболга Европа чемпионады. 13.20 — Улус чогаадылгазының телепрограммаларының V зелегей фестивалы «Челээш». Йемен Улус-Демократыг Республиканың ураң түүлү. 13.50 — Бөгүн, делегейде. 14.05 —«Билир сен бе, эш!..» 15.05 — Уругларга фильм — «Великий укротитель». 16.20 — Политиктиг хайгааракчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 16.50 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 17.50—18.05 — Чапсар. 18.05 —«Дем каттыштырышкыны». Тележурнал. 18.35 —«Аныяк ашак-кадай дугайында тоожу». Телешиниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Ye». 21.30 — Конперт. 22.00— 23.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Арарат». Чапсарда — «Бир эвес кадык болуксазыңза».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Музыка кноскузуу». 14.50—Куйбышевтиң телестудиязының программазы. 16.05 — Амыдыралче путёвка. 16.50 — Концерт. 17.20 —«Волга». Документалдыг фильм. 17.35 — Театрда, кинода болгаш телевидениеде музыка. 19.20 — «Антарктидаже сургакчылаашкын». 4-кү дамчыдылга. 19.45 —Делегейде болуушкунар допчулалы. 20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 —«Кадыкшыл». 21.00 — «Ye». 21.30 —«Бедная Маша». Уранчечен телефильм. 1-ги, 2-ги серналар. 23.45—«Сибирь шолуңүң даартагы хүңү». Документалдыг телефильм. 00.15— 01.00—Футболга ССРЭ чемпионады. «Шахтёр»—«Торпедо» (Москва).

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чагбас. Соңгу-барыын үүктен хаттың дүргени секундада 9-14 метр. Дүпе 5-10 градус, чамдык черлерге 1 градус сооктан 4 градус чылыг. Хүндүс 12-17 градус чылыг.

Кызылга чаъс чагбас. Хаттың дүргени 9-14 метр. Дүпе 8-10 градус, хүндүс 15-17 градус чылыг.

КИНО

ИЮНЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Не хочу быть взрослым» 10.00, 15.00, «Давай поженимся» 11.20, 13.10, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Рысь выходит на тропу» 9.00, 10.30, 12.00, «Формула света» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Разбег» 11.00, «Убийство в Восточном экспрессе» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Черная мантия для убийцы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Козерог-один» 13.00, 16.00, 19.00 шактарда.

ЧАРЛАЛ

Аян-чоруктарның болгаш экскурсияларның Кызылда бюрозу туристээр путёвкаларны садып алырын саналдап тур:

Москва хоорайже май 30-ден июнь 9-ка чедир, өртээ 330 рубль. «Измайлово» туркомплексте барып турар.

Сочи хоорайже май 30-ден эгелеп 20 хонук, путёвканың өртээ 384 рубль.

Волгоград хоорайже июнь 10-дан 20-ге чедир, путёвканың өртээ 252 рубль.

Баар, кээрииниң орук өртээ, аъш-чемн, чурттаар черниң хөлезиии, экскурсиялаашкын төлевиpи путёвка өртээнде кирип турар.

Айтырып, харылзажыр чери: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 1, «Мөңгүлек» гостиница, кабинет № 100, телефон № 2-51-76.

Редакциянын адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 21-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-2354, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, пар тийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, көлээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1038.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херек терииң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС — 00184